

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Навчально – науковий інститут фізичної культури

Кафедра теорії і методики фізичної культури

Буланий Анатолій Володимирович

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Фізична культура)

Галузь знань: 01. Освіта

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістр

Науковий керівник

_____ Чередніченко С.В.

доцент кафедри ТМФК
Сум ДПУ імені А. С. Макаренка

« ____ » _____ 2021 року

Виконавець

_____ Буланий А. В.

« ____ » _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	6
1.1 Зміст і структура поняття «педагогічна майстерність» вчителя фізичної культури.....	7
1.2 Особливості формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів фізичної культури.....	13
Висновки до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ 2 ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	23
2.1 Удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів, майбутніх учителів фізичної культури.....	25
2.2 Принципи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.....	28
Висновки до другого розділу.....	33
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	35
3.1. Програма і методика педагогічного експерименту.....	35
3.2. Аналіз стану формування педагогічної майстерності у студентів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура).....	42
3.3. Аналіз ефективності формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів фізичної культури.....	46
Висновки до третього розділу.....	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ВСТУП

Актуальність теми полягає у підвищенні ефективності підготовки педагогічних працівників, що мають володіти високим рівнем кваліфікації та займати активну позицію у своїй професійній діяльності, відповідно до положень Болонської конвенції, є одним зі стратегічних завдань освітньої політики України та основною метою ЗВО галузі фізичної культури і спорту (ФКіС). У модернізації вітчизняної загальноосвітньої школи важлива роль належить вчителю фізичної культури, який підготовлений до реалізації професійних функцій, розуміє закономірності фізичного розвитку учнів, здатний педагогічно мислити, планувати й аналізувати освітній процес, успішно розв'язувати проблеми, що виникають у фізичному вихованні молоді. Кваліфікованість і педагогічна майстерність вчителя фізичної культури виявляється в якісних характеристиках: спрямованості, компетентності, рівні володіння професійно-педагогічними операціями. Вони мають формуватися вже у процесі навчання у ЗВО, яке передбачає професійне становлення, розвиток загальної та педагогічної культури, виховання особистісних і професійно значущих якостей.

Концептуальні положення щодо професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання викладені в державних нормативних документах: Законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, положеннях «Про державний вищий навчальний заклад освіти», «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», «Про організацію виробничої і педагогічної практики», освітньо-професійної програми підготовки фахівця з вищою освітою за напрямом підготовки «Фізичне виховання», а також основних програмних документах галузі фізичного виховання.

Важливе місце в підготовці фахівців фізичного виховання і спорту займають психолого-педагогічні дисципліни, від яких залежить вироблення

здатності випускників ефективно застосовувати форми і методи роботи з учнями, креативно мислити, самостійно продукувати нові знання.

Ознайомлення з практикою навчання майбутніх вчителів фізичної культури виявило низку проблем в їхній підготовці, зумовлених суперечностями між:

- об'єктивними потребами суспільства, прагненням майбутнього вчителя досягти належного рівня педагогічної майстерності та недостатньо ефективною організацією професійної підготовки вчителів фізичної культури;

- сучасними вимогами освітньої галузі до рівня компетентності вчителів фізичної культури і низьким рівнем застосування новітніх педагогічних технологій на етапі їхньої професійної підготовки у ЗВО;

- потребою формування педагогічної майстерності відповідно до сучасної парадигми освіти і концепцій педагогічної освіти та недосконалим навчально-методичним забезпеченням процесу вивчення педагогічних дисциплін у ЗВО галузі ФКіС.

Необхідність вирішення цих суперечностей потребує переосмислення цільових настанов професійної підготовки студентів відповідно до сучасних уявлень про професійну діяльність учителів фізкультури та їхніх соціальних функцій.

Враховуючи рівень розробленості проблеми, її актуальність і соціальну значимість, обрано тему нашого дослідження: *«Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у процесі професійної підготовки»*.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури у ЗВО.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у процесі професійної підготовки.

Мета дослідження – полягає у визначенні, обґрунтуванні та

експериментальній перевірці педагогічних умов формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки.

Завдання дослідження:

1. Визначити концептуальні засади, зміст і структуру поняття «педагогічна майстерність» в теорії і практиці педагогічної освіти.
2. Розкрити особливості формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів фізичної культури.
3. Обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури.
4. Визначити ефективність методики формування педагогічної майстерності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін у ЗВО.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (82 найменування, із них 4 – іноземними мовами) . Повний обсяг роботи складає 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Традиційна система підготовки вчителя, на думку провідних науковців, не відповідає соціальним запитам і зазнає серйозної критики. Безперервне підвищення вимог до педагога призвели до того, що високий рівень знань з предмета і володіння методикою викладання вже не забезпечують актуальний рівень його професійної компетентності. Аналіз практики показує недостатній рівень підготовленості молодих педагогів, зокрема вчителів фізичної культури, до роботи в ситуаціях, які вимагають самостійного прийняття педагогічних рішень[12, 19, 23].

Випереджаючий розвиток педагогічної освіти зумовлює необхідність орієнтуватися на формування вже у процесі навчання педагогічної майстерності, яка передбачає здатність вчителя до творчості й самовдосконалення.

Однак поступово постало завдання сприяти формуванню фізичної культури школярів, роль освіти з фізичної культури в суспільстві значно зросла. Нині в навчальному плані загальноосвітніх навчальних закладів України затверджено предмет «фізична культура», основне завдання якого як частини загальної освіти – формування фізичної культури особистості. У його змісті освітні та виховні завдання вирішуються одночасно[2, 33].

На уроках фізичної культури поряд з оволодінням технікою виконання фізичних вправ відбувається розвиток основних рухових якостей (швидкості, спритності, сили, витривалості та гнучкості), а також виховання морально-вольових якостей з використанням повного арсеналу засобів фізичної культури [2].

1.1. Зміст і структура поняття «педагогічна майстерність» вчителя фізичної культури

Аналіз психолого-педагогічних публікацій, у яких відображені сутність і зміст педагогічної майстерності, свідчить про те, що ця проблема перебувала в центрі уваги вчених-педагогів і психологів на всіх етапах розвитку сучасної системи освіти.

У педагогічному словнику М. Ярмаченка майстерність визначається як високе мистецтво в певній галузі, вправність у виконанні певного виду діяльності. Вона передбачає наявність професійних знань, умінь і навичок та є рисою, яка відрізняє одного працівника від іншого.

У педагогічній літературі майстерність трактують також як:

- властивість особистості, сформована у процесі накопичення досвіду як вищий рівень засвоєних професійних умінь у цій галузі на основі гнучких навичок і творчості (К. Платонов);
- комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності (І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, Н. Тарасевич та ін.);
- результат поєднання достатньою мірою розвинених особистісних характеристик і сформованості такої системи знань, вмінь і навичок, які в сукупності забезпечують високий рівень успішності професійної діяльності фахівця [47, с. 35].

У цих дефініціях акцентується увага на особистісних аспектах професійної майстерності, які спираються на особистісно-професійні елементи і виділяються у професійній діяльності як базова ціннісна орієнтація фахівця, яка допомагає йому усвідомлювати себе особистістю, виявляти, розкривати його можливості, сприяє становленню самосвідомості, здійсненню самореалізації і самоствердження. У такому сенсі педагогічну майстерність доцільно розглядати як:

- цілісне професійно-психічне утворення, що виявляється у високому

рівні розвитку знань, навичок, умінь, професійно-важливих якостей особистості, забезпечує її успіх у певній професійній діяльності (В. Сластьонін);

- синтез високорозвиненого педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та емоційно-вольових засобів, які у взаємозв'язку з високорозвиненими якостями особистості педагога дозволяють йому ефективно та якісно вирішувати навчально-виховні завдання (О. Барабанщіков);

- соціально-психологічне утворення, що включає взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти, які складають певну систему (В. Куценко) .

Неоднозначність тлумачення поняття педагогічної майстерності пояснюється його багатогранністю. Важливим є особистісний аспект, оскільки в ньому виявляються людські якості, психологічні механізми педагогічної праці, умови формування особистості педагога, які забезпечують успіх у професійній діяльності.

У ході теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури визначення Н. Кузьміна, І. Харламов та ін. визначають педагогічну майстерність як вищий рівень виконання педагогічної діяльності, роблять наголос на характеристики професійних умінь педагога, тобто реалізують функціонально-діяльнісний підхід у наукових уявленнях про сутність явища.

Соціальний підхід до розуміння педагогічної майстерності майбутніх вчителів (Л. Бондарук , А. Маркова та ін.) застосовується переважно в межах досліджень професіоналізму педагогічної діяльності та переплітається з трактуваннями професійної кваліфікації педагога як об'єктивної вимоги суспільства до представників педагогічної професії.

Отже, смислова інтерпретація педагогічної майстерності передбачає три значення:

особистісне утворення (рівень професійно-педагогічної підготовленості); *якісна характеристика педагогічної діяльності* (рівень педагогічної вмілості та результативності в її здійсненні); *соціально-*

педагогічне явище (як соціально задані вимоги до особистості, рівня підготовки та якості діяльності педагога).

Аналіз наукових джерел і наші дослідження дозволяють визначити педагогічну майстерність як інтегративну характеристику високої професійно-педагогічної підготовленості вчителя, внутрішньо зумовлену високорозвиненими особистісними якостями (інтелектуальною культурою, особистісною зрілістю, індивідуальним педагогічним стилем, самоактуалізацією), які виражаються в педагогічному досвіді, професійній компетентності, оптимальному прогнозуванні та випереджальному передбаченні можливих результатів, творчій діяльності [17, 23].

У структурі педагогічної майстерності дослідники виділяють чотири відносно самостійні, але взаємопов'язані блоки: 1) професійно-педагогічні знання (наукові, професійні, психолого-педагогічна ерудиція тощо); 2) особистісні та професійно значущі якості (особистісні, специфічні професійно-педагогічні, розвинене педагогічне мислення, спрямованість особистості тощо); 3) педагогічні здібності; 4) навички та вміння будувати навчально-виховний процес, мистецтво здійснення педагогічної діяльності (педагогічна техніка, педагогічний досвід, методичне мистецтво, педагогічні вміння та навички тощо). Умовність виділення цих складових пов'язана з їх складним переплетінням на психологічному рівні.

Значна кількість дослідників визначають педагогічну майстерність через її складові – знання, вміння, навички, особистісні якості. Так, О. Щербаков поєднує у змісті цього поняття наукові знання, уміння, навички, методичне мистецтво й особистісні якості учителя [33].

Найважливішими передумовами підвищення майстерності вчителя, на думку Н. Кузьміної, є педагогічні здібності, певні властивості розуму педагога (послідовність, ясність, критичність, спостережливість, сформованість аналітичних умінь) і певні риси характеру (захопленість своєю справою, вимогливість, вміння долати труднощі, почуття обов'язку та відповідальності). Спробу розглянути педагогічну майстерність з позицій

системного підходу зробив Ю. Азаров. Поняття майстерності, на його думку, включає вміння управляти розвитком учнів; знання духовних цінностей особистості, колективу, групи й уміння збагачувати їх новим змістом; педагогічну логіку, педагогічну техніку і педагогічний такт, а також громадянську зацікавленість педагога в долі кожної окремої дитини [4].

Елементами педагогічної майстерності, за І. Зязюном, є:

1) Гуманістична спрямованість як системотвірний компонент, що виражається в ціннісних орієнтаціях учителя у вигляді гуманістичної стратегії при реалізації цілей педагогічної діяльності, самоствердження педагога, а також у його системі педагогічної взаємодії з учнями.

2) Професійна компетентність, яка виконує роль фундаменту педагогічної майстерності, що додає їй глибини, ґрунтовності, свідомості.

3) Педагогічні здібності, які забезпечують швидкість розвитку майстерності та полегшують успішність виконання вчителем професійних функцій:

- комунікативність (доброзичливість, товариськість);
- перцептивні здібності (професійна пильність, емпатія, педагогічна інтуїція);
- динамізм особистості (здатність до впливу і логічного переконання);
- емоційна стійкість (здатність володіти собою);
- оптимістичне прогнозування;
- креативність (здатність до творчості).

4) Педагогічна техніка, що спирається на знання й здібності та поєднує всі засоби педагогічної дії і взаємодії для ефективної педагогічної діяльності:

- уміння керувати собою (володіння тілом, емоційним станом, технікою мови);
- уміння взаємодіяти у процесі вирішення педагогічних завдань (дидактичні, організаційні вміння, володіння технікою контактної взаємодії).

Зважаючи на викладене, можна зазначити, що всі педагогічні здібності у співвіднесенні з основними аспектами педагогічної системи утворюють

сукупність загальних і специфічних педагогічних здібностей. Вони включають багато особистісних якостей і розкриваються через певні дії та вміння. Для удосконалення педагогічних здібностей важливо акцентувати увагу на функціонуванні педагогічних здібностей на двох рівнях: репродуктивному, що характеризує вміння педагога передавати іншим знання, якими володіє він сам, і адаптивному, що містить не лише знання предмета, а й особливості його засвоєння, сприйняття й розуміння учнями (рівень рефлексії). Здібності – це «індивідуальні передумови успішної діяльності, стимулятори професійного зростання» [31, с. 27].

Сучасна освіта має не лише як найбільш адекватно відобразити вимоги суспільства і ринкової економіки, а й бути способом досягнення, формування творчих, духовних потреб особистості.

Вчителю фізичної культури необхідно розвинене професійно-педагогічне мислення, здатність за конкретними фактами, подіями та явищами бачити прояв загальних закономірностей педагогічного процесу, що сприяють побудові професійної діяльності не на основі вузькопредметного підходу (метри, кілограми, секунди), а на широкій основі загальних завдань виховання і навчання розвиненої людини для якої фізична культура є однією із цивілізаційних цінностей, а фізичний розвиток настільки ж важливий, як інтелектуальний, моральний, естетичний [18, 20].

У діяльності вчителя тісно пов'язані між собою фундаментальні знання і практичний досвід роботи, що включає способи і форми педагогічної взаємодії, поєднані у творче ціле з метою розвитку учнів. Ці компоненти педагогічного мислення визначають надалі ***індивідуальний стиль педагогічної діяльності***.

Інноваційне оновлення педагогічної системи має забезпечити зростання особистісного потенціалу студентів і викладачів. Важливо, щоб характер інновацій відображав суспільні вимоги до підготовки вчителів і потреби студентів, урахував специфіку закладу. Сама ж інноваційна діяльність вимагає належної організаційної роботи: аналізу, збирання,

оброблення, систематизації, накопичення і використання інформації про інновації; ресурсного обґрунтування і визначення механізму практичної реалізації інноваційних процесів, а також прогнозування, планування й організації, координування, контролю. Показником якості інновації є підвищення ефективності освітньої діяльності навчального закладу [12].

Спираючись на роботи сучасних науковців робимо висновок, що педагогічна творчість вчителя фізичної культури це – розроблення та втілення оптимальних і не - стандартних педагогічних рішень, а також діяльність, що породжує нові, інноваційні методики фізичного виховання з одночасним проектуванням технологій їх реалізації. Вважаємо, що це залежить від рівня розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя фізичної культури, який характеризують такі параметри: «стійкість до перешкод», «валентність», «фізкультурно-спортивна орієнтація», кожен з яких має свій зміст і компоненти. Творчість, активність, самостійність у прийнятті рішень не формуються у майбутнього вчителя фізичної культури спонтанно. Вони визначаються спрямованістю, стратегією, змістом і техно-логією процесу навчання й виховання у вищій школі [10].

Підсумовуючи дослідження структури педагогічної майстерності, хочемо наголосити на потребі формування у ЗВО основ *акмеологічної спрямованості* особистості. Провідна функція цієї якості – актуалізація творчої активності людини, «націлювання» її на самовдосконалення, самореалізацію, досягнення вершин у власній діяльності [80, с. 79-82].

Зазначимо, що професійна мотивація – це внутрішній чинник розвитку професіоналізму особистості; тільки в разі її сформованості можливий ефективний розвиток педагогічної майстерності. Соціальну мотивацію можна визначити як рушійну силу соціальної активності, руху людини до нової якості – небайдужого члена суспільства, справжнього громадянина.

Отже, педагогічна майстерність – це вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у творчості вчителя, постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання та розвитку людини [33, с. 65-66].

Розглянувши сутність педагогічної майстерності, можна стверджувати: це система, яка охоплює всі структурні компоненти педагогічної компетентності, високий рівень прояву яких у теоретичній і практичній діяльності сприяє збагаченню загальної культури педагога, розвитку гуманістичної спрямованості, вдосконаленню його творчих здібностей.

1.2. Особливості формування педагогічної майстерності вчителів фізичної культури

Постійний інтерес дослідників до підвищення якості професійної діяльності та підготовки педагогічних кадрів закономірний. Серед сукупності чинників, які зумовлюють ефективність виховання підростаючого покоління, важлива роль, з огляду на його соціально-професійні функції, належить учителю, який скріплює духовний зв'язок поколінь, виступає суб'єктом суспільного поступу. Задовольнити потреби суспільства і шкільної практики може тільки соціально активний, всебічно розвинений і професійно підготовлений учитель з новаторським, творчим підходом до вирішення завдань навчання і виховання. Тобто, підготовка учителів має бути спрямована на формування необхідних у їхній роботі якостей новатора, експериментатора, психолога, педагога і вихователя [11; 19].

Мета фізичного виховання полягає в усебічному розвитку фізичних і духовних сил, здібностей людини в аспекті становлення і розвитку фізичної культури особистості. Тенденції розвитку сучасної фізкультурно-педагогічної освіти переконливо свідчать про посилення її гуманітарної спрямованості, що зумовлює підвищення ролі загальнопедагогічної складової у системі професійної підготовки вчителя фізичної культури [23, 40, 42].

Професійна діяльність учителя фізичної культури – цілісний феномен, який включає дві сторони: праця фізична і праця розумова, тісно пов'язані між собою з огляду на єдність вирішуваних завдань.

З початку 90-х рр. ХХ ст. усе більша увага дослідників приділялася

розгляду потенційних можливостей фізичної культури щодо гармонійного розвитку духовних і фізичних сил людини. Водночас, особливості традиційної організації навчально-виховного процесу у ЗВО ускладнюють формування загальнопедагогічної культури студентів, розвиток професійно-педагогічних якостей особистості. Тому до пріоритетних напрямів цієї галузі справедливо відносять теоретичні та методичні засади розвитку і вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників. У наукових дослідженнях галузі ФКіС (М. Віленський, В. Столяров, Г. Хозяїнов та ін.) ретельно проаналізовані проблеми вищої фізкультурно-педагогічної освіти та виявлено такі її недоліки [64, с. 80]:

- 1) Зосередження переважно на розвитку рухових функцій і практично відсутність орієнтації на розвиток особистості.
- 2) Побудова навчальних занять за аналогією з тренувальними заняттями та спортивною практикою.
- 3) Не передбачено заходів щодо виховання в особистості вчителя здатностей і прагнення до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти.
- 4) Галузь педагогічних знань обмежується навчанням і вихованням; педагогіка розглядається виключно як сфера практичної діяльності, а не теорія, що систематизує практичний досвід.

Тобто, до недавнього часу основною метою роботи вчителя фізичної культури вважалися завдання всебічного фізичного вдосконалення учнів, тому в системі підготовки майбутніх вчителів панував утилітарний, технократичний підхід. Завдання вчителя обмежувалися лише професійними обов'язками з реалізації фізичного вдосконалення школярів. Відповідним чином будувалася підготовка вчителів фізичної культури у ЗВО, що мала на меті передусім формування професійних знань, умінь і навичок [14, с. 88-89].

Особливості фізичної культури неминуче відбиваються у своєрідних особливостях підготовки майбутнього вчителя фізичної культури у вищій школі. Основу загальнопрофесійної підготовки вчителя фізичної культури у ЗВО фізкультурного профілю разом з «Педагогікою» та «Психологією»

становить курс «Теорія і методика фізичного виховання», покликаний формувати у студентів систему фундаментальних знань і практичних умінь, що визначають ефективність професійної діяльності в галузі фізичної культури. Зазначимо, що в нашому дослідженні зосереджено основну увагу на психолого - педагогічній підготовці вчителя фізичної культури[52].

Її надзвичайна важливість детермінована органічним зв'язком теорії та методики фізичного виховання із загальною педагогікою.

Необхідність формування в майбутніх учителів фізичної культури педагогічної майстерності зумовлюють такі основні чинники:

1) Творчий потенціал вчителя залежить від рівня сформованості його професійного мислення.

2) Підвищення теоретичного рівня змісту навчальних дисциплін призвело до загострення суперечностей між загальними цілями освіти і реальними можливостями майбутніх учителів вирішувати прикладні завдання.

3) У системі освіти відбулися серйозні зміни: диверсифікація, збагачення шкільної практики новими освітніми технологіями, формами навчання, можливістю самостійно вибирати навчально-методичну базу. Натомість у молодих учителів спостерігається несамотійність і невміння творчо застосовувати теоретичні знання, набуті у ЗВО.

Педагог повинен бути творчою особистістю, що володіє глибокими знаннями свого предмета і розвиненими професійно-педагогічними вміннями [35]. Майстерність учителя прямо пов'язана з його самовираженням, в якому велику роль відіграють інтуїція, натхнення, талант. Найважливішою умовою зростання майстерності є творча діяльність, заснована на безперервному вдосконаленні. Вирішальне значення у становленні майстерності має найближче оточення, в яке потрапляє педагог: мікроклімат колективу, ідеї, якими він живе, його традиції.

Вирішальним чинником формування майбутнього вчителя є забезпечення суспільної активності та соціальної зрілості студента ЗВО.

У зв'язку з переорієнтацією освіти необхідно відкинути авторитарні підходи до формування особистості, натомість створювати умови для її саморозвитку [19], який є витокком професійного розвитку вчителя. Досягнення високого рівня педагогічної майстерності потребує від учителя прагнення постійно розвиватися, самовдосконалюватися у професії.

Результати дослідження Богдана Шияна - вказують на те, що сучасний учитель фізичної культури зорієнтований на суворо регламентовану репродуктивну діяльність. Це зумовлено практикою підготовки вчителів фізичної культури у ЗВО, де студенти засвоюють переважно розрізнені компоненти професійної діяльності, а не її цілісну структуру.

Цілісної, досконалої технології соціального та професійного становлення творчої особистості педагога до теперішнього часу не існує. Тому, за результатами досліджень Е. Вільчовського [48] та інших науковців, значна частина вчителів фізичної культури не володіє сучасною методикою вдосконалення рухових здібностей учнів і не пов'язує їхній фізичний розвиток із засвоєнням техніки виконання вправ. Викликає занепокоєння обмежений арсенал форм і методів фізичного виховання, невміння та небажання вчителів використовувати новітні технології.

Аналізуючи становлення професійно-педагогічної майстерності фахівців із фізичної культури, автори вказують на те, що необхідний рівень формується у процесі професійно педагогічної діяльності та досягає необхідного рівня через 7-8 років педагогічної практики [8, 14, 23].

Наслідком недостатньої розробленості теорії та методики формування професійно-педагогічної майстерності фахівців фізичного виховання і спорту є те, що значна частина молодих учителів фізичної культури, тренерів не розуміють значимості складових педагогічної майстерності, оволодіває ними переважно самостійно у практичній педагогічній роботі.

Водночас, суспільні трансформації визначають необхідність удосконалення підготовки фахівців фізичного виховання і спорту, ставлять вищі вимоги до особистості вчителів, їхньої майстерності, розкриття

здатків, обдарованості студентів, вимагають перегляду теоретико-методологічних засад професійної підготовки вчителів фізичної культури.

Традиційні зміст, форми та методи підготовки вчителів фізичної культури, на жаль, не повністю відповідають вимогам сьогодення, не сприяють формуванню вчителя як активної особистості, здатної творити й забезпечувати ефективне функціонування національної системи фізичного виховання.

На думку Наталії Москаленко, про рівень професійної майстерності вчителя фізичної культури свідчить його спроможність проаналізувати педагогічну систему й визначити необхідність змін окремих її компонентів [18, с. 142]. За її оцінкою, в цілому, рівень готовності та бажання вчителів фізичної культури до втілення інноваційних технологій достатньо високий. При цьому досвідчені педагоги чітко визначають, що найбільш актуальне для покращення фізкультурно-оздоровчої роботи в школі: потребують певних змін контроль і оцінювання результатів; більш суттєвого оновлення вимагають навчальні плани, методи навчання і виховання, кадровий потенціал; великих змін потребують навчальні програми, організація навчально-виховного процесу, матеріально-технічне забезпечення та мотивація фізичного удосконалення учнів [44, с. 142].

На оптимізацію навчального процесу і рівень формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту впливає застосування самостійної роботи студентів у процесі вивчення педагогічних дисциплін, що відображено в роботах Т. Басвої.

Майстерність педагога в цілому має складний характер, зумовлений необхідністю розв'язання низки логічно взаємопов'язаних педагогічних завдань, які передбачають усвідомлення кінцевої мети своєї діяльності та способів вирішення у процесі навчальної та позаурочної роботи, співвіднесених між собою стратегічних, тактичних і оперативних завдань. У способі їх вирішення мають відображатися всі основні складові навчальної діяльності [7; 23].

В. Папуча констатує потребу забезпечення тривалої та інтенсивної взаємодії студентів із педагогами-майстрами обраного фаху. На його погляд, розширення засобів формування педагогічної майстерності учителів фізичної культури «має відбуватися за рахунок використання потенціалу театральної й спортивної педагогіки через запровадження спеціальних вправ артистичної, риторичної та кінестетичної спрямованості» [24, с. 11]. Однак, ми вважаємо, що можливості загальнопедагогічних дисциплін у цьому аспекті є значно потужнішими.

В. Савченко обґрунтувала шляхи розвитку професійної майстерності вчителів фізичної культури в початковій школі за допомогою запровадження в курсову перепідготовку обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти тренінгової методики [23]. Такий підхід, що співпадає з позицією провідних фахівців у галузі педагогічної майстерності, доцільно використовувати у ЗВО галузі ФКіС.

С. Єфімова та О. Конєєва, розглядаючи формування професійнопедагогічної позиції в майбутніх фахівців з фізичного виховання розуміють її як базовий особистісний орієнтир, що визначає успішність оволодіння педагогічною діяльністю. Професійнопедагогічна позиція розглядається в межах розвитку готовності до педагогічної діяльності, педагогічної майстерності, професійної компетентності, професійної спрямованості та особистісно значущих якостей.

Вартими уваги є висновки А. Бондаревої, яка встановила, що основою методики формування педагогічної майстерності студентів є поетапна діяльність педагога, спрямована на: допомогу студентам у самопізнанні своїх можливостей до педагогічної роботи; оволодіння знаннями педагогічної теорії; їх реалізацію в практичній діяльності у процесі самостійного вирішення педагогічних завдань [33, с. 109].

Досліджуючи загальнопедагогічну підготовку вчителя фізичної культури, О. Шабаліна цілком доречно визначила, що разом із засвоєнням загальнопедагогічних знань та операцій здійснюється формування

педагогічного світогляду і методологічного мислення, педагогічної спрямованості особистості, ціннісного ставлення майбутнього вчителя до професійної діяльності [24, с. 108].

Результати дослідження Я. Бельського - засвідчують, що ефективність педагогічної праці вчителя фізичної культури залежить від комплексного впливу трьох груп чинників: спрямувальних, інструментальних і ситуаційних. Найбільш суттєвий вплив мають інструментальні та спрямувальні чинники, які концентруються навколо інтелектуальної та емоційно-мотиваційної сфери вчителя. До них відносять: педагогічний досвід, що розглядається як складова професіоналізму вчителя, його інтенсивна і творча інтелектуальна активність у практичній діяльності; прагнення до постійного вдосконалення своєї педагогічної майстерності у процесі післядипломної освіти, яка здійснюється шляхом індивідуальних форм самоосвіти та в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Важливим для нас є також усвідомлення вчителем фізичної культури свої ролі в суспільстві й поваги до себе з боку педагогічного колективу, адміністрації, учнів та батьків.

Вимоги професії потребують психічних якостей людини, необхідних для успішної діяльності [30; 31]. Саме на їх розвиток слід звернути особливу увагу у процесі професійної підготовки вчителя фізичної культури. Дослідження Н. Зубанової - засвідчили, що формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх учителів фізичної культури є необхідною складовою навчально-виховного процесу вищої педагогічної освіти, що забезпечує цілеспрямоване управління становленням особистості вчителя, зумовлює інтеграцію навчальних дисциплін та оптимізацію процесу підготовки до професійної діяльності [13, 28].

Вивчення провідних компонентів змісту діяльності вчителя фізичної культури дозволяє визначити оптимальну структуру його знань, виявити і класифікувати професійні вміння, співвіднесені зі здібностями і психологічними якостями, які розвиваються у процесі освітньої діяльності,

визначити особливості творчого вирішення специфічних педагогічних завдань. Важливою складовою у структурі майстерності вчителя фізичної культури є його професійно-особистісні якості[34].

Аналіз сучасного стану навчання у ЗВО галузі ФКіС показує, що нині важливо забезпечити включення в навчальний процес не просто технологій, що містять елементи інновацій, а таких, що спрямовані на вирішення власне дидактичних завдань, які глибоко осмислені з позицій педагогічної науки, психології, теорії і методики фізичного виховання та спортивного тренування[18]. У цьому зв'язку набуває особливої актуальності розроблення дидактичних і методичних принципів використання сучасних освітніх технологій у навчальному процесі, педагогічне осмислення накопиченого в інших галузях досвіду, проведення відповідних наукових і методичних досліджень щодо створення та вивчення можливостей використання технологізованих методик у підготовці фахівців галузі ФКіС.

Проте, подолання недоліків у підготовці майбутніх учителів фізичної культури залежить не лише від запровадження інноваційних технологій. Доцільними є фундаменталізація навчального матеріалу; системна організація процесу пізнання педагогічної дійсності; формування методологічного мислення майбутніх педагогів; актуалізація людинотворчої сутності професійної діяльності вчителів фізичної культури; інтеграція теоретичної та практичної складових загальнопедагогічної підготовки[43].

Слід зауважити, що підвищення рівня педагогічної майстерності потребує науково обґрунтованих розробок і цілісної системи заходів, які сприятимуть суттєвому підвищенню ефективності професійної підготовки вчителя фізичної культури. Вирішення завдань підготовки студентів ЗВО галузі ФКіС повинно бути направлене на формування світоглядних, теоретичних, організаційно-методичних і технологічних засад фізичної культури, спорту та здоров'я людини, а також знань, умінь і навичок, які дозволяють опанувати ціннісний потенціал фізичної культури та цілеспрямовано використовувати його в життєдіяльності людини [39].

О. Тимошенко стверджує, що оптимізація навчально-виховного процесу професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури стосується практично всіх складових: форм навчання; видів підготовки; організаційно- методичного управління професійною підготовкою (форми організації занять, моніторинг якості професійної підготовки) [68]. Однак повноцінне оновлення процесу підготовки у ЗВО галузі ФКіС можливо лише шляхом розроблення новітньої концепції фізичної культури та науково обґрунтоване вдосконалення педагогічних технологій. Концепція фізичної культури та фізкультурної підготовки повинна відповідати вимогам сучасної методології науки; органічно вписуватися в загальну теорію культури особистості; вирішувати широке коло культурологічних, соціологічних і педагогічних проблем. Ця концепція має виокремити співвідношення соціального та біологічного у фізичному розвитку людини, розв'язати такі важливі питання, як співвідношення стихійного та свідомого впливу на фізичний стан людини, а також взаємодію різноманітних засобів – педагогічних, гігієнічних, медичних тощо, їх ролі в цілеспрямованій побудові фізичного образу людини, ціннісних орієнтирів особистості, різних соціальних спільнот і суспільства в цілому стосовно тілесного буття людини, їх характеру в межах сьогодення та в майбутньому [23].

Посилення гуманітарної спрямованості сучасної педагогічної освіти та фізичної культури неминуче веде до підвищення значущості загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у ВНЗ, оскільки лише в цьому випадку забезпечується справжнє реформування системи фізкультурної освіти, переходу її до нової особистісно орієнтованої освітньої парадигми. Водночас, пошук нових шляхів організації підготовки вчителів фізичної культури, заснованих на особистісно орієнтованому, аксіологічному, культурологічному підходах, вимагає змін не лише в цілях, засобах, методах і формах підготовки, а також і реформування її змісту, що необхідно для формування компетентного вчителя фізичної культури, готового до творчої професійної діяльності.

Висновки до першого розділу

Формування і розвиток педагогічної майстерності майбутніх учителів це: педагогічна система, яка містить упорядковану сукупність функціонально однорідних, взаємопов'язаних компонентів, що складають специфічне середовище, в умовах якої у студентів виникають нові, професійно значущі якості; складне явище, що включає організаційну, педагогічну та професійно зумовлену складові.

Теоретичний аналіз проблеми педагогічної майстерності й особливостей професійної підготовки вчителів фізичної культури трактує подати визначення: **педагогічна майстерність** – це інтегративна характеристика професіоналізму вчителя фізичної культури, зумовлена опануванням світоглядних, теоретичних, організаційно-методичних і технологічних засад педагогіки в галузі фізичної культури, спорту та здоров'я людини; засвоєнням умінь і навичок, які дозволяють успішно розвивати ціннісний потенціал фізичної культури та цілеспрямовано використовувати його в освітньому процесі, а також високорозвиненими особистісними якостями (загальнопедагогічною культурою, особистісною зрілістю, індивідуальним стилем, самоактуалізацією), що виражаються в інноваційній, творчій діяльності, педагогічному досвіді, підготовленості до складних ситуацій і вправності в повсякденній навчально-виховній роботі з учнями.

Структуру педагогічної майстерності ми обґрунтували як єдину динамічну систему біологічних і соціальних властивостей, якостей, здібностей людини, що сприяють оволодінню педагогічною професією.

Формування педагогічної майстерності вчителя фізичної культури включає конструювання способів оволодіння операційною стороною діяльності, яка своїм змістом забезпечує мотиви професійного навчання, а також комплекс заходів, спрямованих на усвідомлення суб'єктом ролі навчально-професійної діяльності, соціальної значущості своєї професії.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Досліджувана проблема співвідноситься із загальним напрямом модернізації системи вищої освіти, в якому намітилися тенденції переходу від переважно інформативних форм і методів до активних технологій навчання, перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на самостійну діяльність студентів.

Справжній педагог «...перебуває у постійному пошуку своєї досконалості, який зумовлений не лише бажанням самотворчості а й обов'язком, покладеним на нього суспільством» [41, с. 6]. З таких позицій доцільно виходити у процесі модернізації професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури. У зв'язку з цим виникає необхідність теоретичного осмислення цілісної системи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО, що враховує специфіку їхньої професійної діяльності та відповідає сучасним вимогам до підготовки педагога, обґрунтування педагогічних умов ефективності нововведень у підготовці вчителів фізичної культури а також моделювання цієї системи [23, 37, 39, 40].

Розвиваючи думку А. Литвина [49, с. 28] та інших дослідників, **педагогічними умовами** формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО вважаємо заходи щодо організації навчально-виховного процесу у вищій школі галузі ФКіС, які забезпечують підвищення ефективності виховання, навчання та розвитку особистості майбутнього вчителя, покращення якості всіх складових його педагогічної майстерності шляхом реалізації нової парадигми освіти, оновлення змісту навчання, застосування сучасних методик і технологій, створення інноваційного освітнього середовища.

У науково-педагогічній літературі існують різні підходи до класифікації педагогічних умов. В. Смірнов пропонує розділити умови ефективності педагогічної діяльності на об'єктивні та суб'єктивні [57]. Суб'єктивні: наявність у

суб'єкта навчання вираженої потреби і стійких мотивів, прийняття ним цілі та програми діяльності; досвід організації та проведення навчальної діяльності: теоретична підготовленість, сформованість умінь і практичних дій та операцій; відповідність змісту і характеру діяльності індивідуальним особливостям суб'єкта; емоційно-психологічний і фізичний стан суб'єкта навчання. Об'єктивні умови:

а) організаційні та середовищні: переконливе мотивування і чітка постановка мети діяльності, раціональне планування, організація контролю, об'єктивне оцінювання; сприятливий морально-психологічний клімат; відповідні прийнятим нормам виробничо-побутові та санітарно-гігієнічні умови навчальної діяльності;

б) ресурсні умови: матеріально-технічне забезпечення; інформаційне забезпечення; кадрове забезпечення (компетентні керівники та організатори навчання, педагогічні працівники) [257].

Педагогічні умови також розділяють на: зовнішні, що створюють освітнє середовище, внутрішні, які визначаються власним потенціалом студента, і матеріальні, що формують обставини навчальної діяльності. Ми вважаємо, що матеріально-технічне забезпечення, обов'язкове для підготовки вчителів фізичної культури, слід вважати неодмінними передумовами освітнього процесу у ЗВО галузі ФКіС.

Деякі дослідники [59; с. 157-158] сукупність загальних психолого-педагогічних умов ефективної професійної підготовки вчителів фізичної культури до педагогічної діяльності розподіляють на підгрупи: мотиваційно-цільові, процесуально-змістові, організаційно-технологічні, суб'єктно орієнтовані.

Цілісний аналіз теорії і практики педагогічної освіти у ЗВО галузі ФКіС дозволив виявити й обґрунтувати умови формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, забезпечення яких в освітньому процесі сприятиме як особистісному, так і професійному розвитку майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту:

– удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів шляхом

інтегрування всіх її компонентів;

- системне врахування принципів формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури;
- застосування комплексу інноваційних технологій у підготовці студентів напряму «Фізичне виховання»;
- організація розвивального освітнього середовища ЗВО галузі ФКіС.

2. 1. Удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів, майбутніх учителів фізичної культури

Педагогічна діяльність має відрізнятися високим рівнем нормативності, соціальної відповідальності, морального обов'язку, яскраво виявленим творчим характером [13]. Дієвість системи знань і вмінь учителя забезпечується органічною єдністю теоретичної, методичної та практичної підготовки, що є ознакою сформованості педагогічної майстерності [18, с. 45]. Недостатня розвиненість певного компоненту в структурі педагогічної майстерності вчителя робить його педагогічний вплив малоефективним. Тому високий рівень майстерності потребує постійного розширення і поглиблення діапазону педагогічних знань, умінь і навичок. Відповідно, розробляючи шляхи формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів фізичної культури у ЗВО, слід брати до уваги всі компоненти їхньої професійної підготовки.

Студентський період, як період становлення майбутнього педагога, найскладніший щодо формування мотивів та інтересів до спортивного та педагогічного вдосконалення й самореалізації. У цьому зв'язку під час навчання у ЗВО актуальним є формування у студентів особистісних уявлень про необхідність і престижність високого рівня самовдосконалення, різнобічної підготовленості, розвиток працездатності, у тому числі розумової [52].

Стосовно професійно орієнтованої підготовки вчителя фізичної виховання сучасні уявлення про механізми рухових навичок, які склалися на основі досягнень передових фізіологічних шкіл, відкидають спрощені погляди на

автоматизовані рухові дії й показують складність їх архітекτονіки, що включає багаторівневе управління рухами, прогностичне моделювання дій та їх безперервної корекції [10, 29]. Тому проблема інтелектуалізації процесу навчання рухових дій передбачає опору на сучасні фізіолого-психологічні, теоретико-методичні та, особливо, психолого-педагогічні дослідження цього процесу, як і процесу навчання в його загальному вигляді. Тенденції інтелектуалізації вимагають також розширення і поглиблення системи професійно орієнтованих теоретичних знань, що повідомляються у процесі фізичного виховання [25, с. 240] та фундаменталізації психолого - педагогічних знань майбутніх учителів фізичної культури.

Таким чином, провідною складовою професійної підготовки майбутніх вчителів у ЗВО є загальнопедагогічна підготовка. У науковій літературі, присвяченій проблемам організації вищої педагогічної освіти, підкреслюється, що загальнопедагогічна підготовка становить основу, ядро всієї підготовки педагога у ЗВО, є системою, необхідною кожному вчителю для реалізації його соціально-професійних функцій, незалежно від його спеціалізації [1].

Загальнопедагогічна підготовка вчителів фізичної культури у ЗВО передбачає систему різних форм, а також видів навчальної діяльності майбутніх учителів: *навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійно - практичної.*

Навчально-пізнавальна діяльність із загальнопедагогічних дисциплін розглядається як процес вирішення навчальних завдань щодо застосування теоретичних знань на практиці й у ході виконання практичних завдань з теоретичних дисциплін, спрямованих на пізнання закономірностей, принципів, способів організації педагогічних операцій, опанування основ фізичного виховання.

Самостійна практична діяльність передбачає вирішення завдань з організації фізичного виховання школярів на основі самостійного планування, виконання запланованого й осмислення результатів власної діяльності. Організація діяльності студентів у процесі загально- педагогічної підготовки має

носити комплексний *інтегрований* характер, спрямований на забезпечення взаємозв'язку різних видів діяльності майбутніх учителів.

Практика сучасної вищої фізкультурно-педагогічної освіти свідчить, що традиційна організація загальнопедагогічної підготовки студентів не забезпечує повною мірою ефективне засвоєння професійно-педагогічних знань і оволодіння пов'язаних з ними прийомів і операцій, не створює передумов для успішного формування загальнопедагогічної культури особистості майбутнього вчителя.

Отже, основним недоліком загальнопедагогічної підготовки вчителя фізичної культури є диспаритет її теоретичної та практичної складових, розрив між ними. У ліквідації цього диспаритету закладений, на наш погляд, головний резерв підвищення ефективності загальнопедагогічної підготовки та професійної майстерності вчителя загалом. Викладене передбачає відмову від традиційної побудови системи психолого-педагогічної підготовки вчителів фізичної культури.

Вважаємо, що вчитель фізичної культури має досконало опанувати базові педагогічні знання й уміння, які слугуватимуть підґрунтям для одержання спеціальнопрофесійних компетенцій, а також для реалізації індивідуальних професійно-особистісних потреб.

Зміст специфічного в загальнопедагогічній підготовці вчителя фізичної культури включає осмислення сутності фізичної виховання і засвоєння способів його екстраполяції на практику педагогічної діяльності. При цьому фізична культура виступає як базове начало соціально-культурного буття індивіда, основоположна модифікація його загальної культури [46].

В основу фізичного виховання має покладатися опанування цінностей фізичної культури, які забезпечують біологічний потенціал життєдіяльності, розвиток соціальної активності та креативності особистості.

Однією з провідних форм підготовки вчителів фізичної культури є педагогічна практика, яка має забезпечити практичне пізнання закономірностей та оволодіння способами організації професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури.

Отже, загальнопедагогічна підготовка виконує важливу роль у професійній

освіті фахівців фізичного виховання і спорту. У зв'язку з цим виникає потреба інтегрування на її основі всіх компонентів психолого-педагогічної освіти з урахуванням специфіки професійної діяльності вчителя фізичної культури та відповідно до сучасних вимог до навчання педагога в системі вищої професійної освіти [46, с. 95]. Удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів шляхом інтегрування її компонентів дозволяє одержати їм належний обсяг знань, умінь і навичок, ефективно вирішувати освітні та виховні завдання. Такий підхід забезпечує задоволення потреб студентів, розкриття їхніх професійних і педагогічних здібностей, формує у них стійкий інтерес до педагогічних засад фізичного виховання, що є передумовою підвищення педагогічної майстерності майбутніх учителів.

2.2. Принципи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури

З урахуванням виявлених особливостей на основі вивчення наукових джерел [10, 21, 30, 31, 46, 48, 63] ми визначили та проаналізували найбільш важливі *принципи формування педагогічної майстерності* майбутніх учителів фізичної культури:

- цілісності педагогічного процесу;
- індивідуалізації та диференціації;
- професійно-педагогічної спрямованості;
- єдності освітньої та науково-педагогічної діяльності;
- соціокультурної детермінації підготовки майбутнього вчителя;
- безперервності та наступності педагогічної освіти;
- включеності педагога в інноваційну діяльність;
- імплікації загальної та педагогічної культури;
- фасилітації;
- спільної творчої діяльності;
- професійно-педагогічного самовдосконалення.

Принцип *цілісності педагогічного процесу* забезпечується охопленням усіх сфер особистості, а саме: а) емоційно-чуттєвої, де емоції і переживання

допомагають відчувати переваги високих фізичних кондицій; б) когнітивної, де знання дозволяють індивіду усвідомлювати переваги здорового способу життя; в) вольової, де система тренувального характеру сприяє виробленню системи самовпорядкування та корекції.

Цей принцип передбачає умовне виокремлення сторін, елементів, відносин, на основі якого постійно співвідносяться одержувані результати з перебігом усього педагогічного процесу. У нашому дослідженні принцип цілісності педагогічного процесу реалізується у вигляді особливого опису системи та процесу формування цілісного педагогічного знання майбутнього вчителя, відмінного від опису виділених структурних елементів, а також обґрунтування інтенції на особливості даної системи середовища, в основі якої лежить її внутрішня активність [101].

Реалізація *принципу індивідуалізації та диференціації* передбачає, з одного боку, урахування індивідуальних особливостей студента, індивідуальний темп його просування в освоєнні культурно-педагогічних цінностей, з іншого – урахування індивідуальних особливостей студентів, об'єднаних у групи для спільної діяльності за ознаками віку, рівня навченості, професійних інтересів тощо.

Принцип професійно-педагогічної спрямованості освітнього процесу у ВНЗ передбачає: професійну зорієнтованість особистості студента і викладача, яка виявляється в низці професійно-особистісних характеристик; професійну спрямованість діяльності студентів, викладачів, наукових підрозділів закладу, що реалізується в навчальній, науковій і педагогічній діяльності; професійну спрямованість освітнього процесу, що забезпечує створення необхідних умов для вільного розвитку і прояву професійних особливостей особистості викладачів і студентів.

Принцип єдності освітньої та науково-педагогічної діяльності базується на спільності компонентів цих видів діяльності (аналітичний, прогностичний, конструктивний, організаційний, комунікативний). Розбіжності виявляються в цілях, змісті, методах, що вимагає різної концентрації інтелектуальних, вольових,

емоційних сил. У науковій роботі провідну роль відіграють аналітичний і прогностичний компоненти, у педагогічній – конструктивний, організаційний, комунікативний. Наукова діяльність становить основу педагогічної, але провідною є педагогічна складова, її організація, контроль, оцінювання результатів [15, с. 18-20].

Принцип соціокультурної детермінації підготовки майбутнього вчителя впливає із взаємозв'язку культурних процесів, освіти, виховання і суспільно-історичного прогресу, взаємозв'язку економіки, культури та психолого-педагогічної науки. Утверджена в суспільстві соціокультурна ситуація впливає на цілі, зміст, функції та форми освіти і підготовки кадрів, на характер науково-педагогічної діяльності [24, с. 33]. Цілі, зміст, методи виховання культуровідповідні, якщо враховують традиції, що історично склалися в конкретному соціумі. Це повною мірою стосується професійної підготовки вчителя фізичної культури.

Принцип безперервності та наступності педагогічної освіти відображає зв'язок етапів, ступенів освіти. У процесі освоєння професійно-педагогічної культури та формування педагогічної майстерності безперервність означає поступ в опануванні нових знань, технологій, формуванні професійно й особистісно значущих якостей. Водночас фіксованість, незмінність цих характеристик означає їх дискретність, яка дозволяє бачити деяку завершеність, етапність розвитку.

Безперервність педагогічної освіти визначається механізмом наступності між: змістом при поступовому нарощуванні його обсягу і складності; методами і формами при переході від репродуктивних до творчих; характером педагогічної взаємодії, що передбачає перехід від жорсткого управління через співуправління до самоуправління; технологіями розвитку, які включають навчання частинами і в цілому, масштабно і конкретно; цілями розвитку, що забезпечують поступовий перехід від простих до складних завдань для досягнення кінцевої мети.

Принцип включеності педагога в інноваційну діяльність передбачає участь студентів у створенні педагогічних нововведень, їх оцінюванні, опануванні, а також використанні на практиці. Інноваційна діяльність характеризується

визначеністю й послідовністю дій: розроблення (створення, пошук або адаптація) нововведення; вивчення створеного (експертне оцінювання, апробація, перевірка); доопрацювання; впровадження у практику, теоретичне вивчення нового, його практичне засвоєння; подальший розвиток предмета інновації [26].

Реалізація *принципу імплікації загальної та педагогічної культури* в їх взаємозв'язку і взаємозумовленості набуває, на наш погляд, особливого значення в процесі професійної підготовки вчителя фізичної культури, створюючи основу для гуманістичного розвитку особистості, її прилучення до національних культурних традицій, оволодіння загальнолюдськими цінностями та їх практичного втілення у професійній діяльності. У ході цього процесу відбувається інтеріоризація, тобто перетворення зовнішніх впливів у внутрішні спонукання, новоутворення особистості.

Принцип фасилітації у формуванні професійної майстерності майбутніх вчителів визначає стратегію і тактику управління процесом навчання і означає створення атмосфери доброзичливості й довіри, умов для саморозвитку, самовдосконалення особистості на засадах гуманізму, полісуб'єктності, толерантності. Він реалізується через взаємодію студентів і викладача в моделі особистісно-орієнтованої педагогіки та гуманістичної психології на основі співуправління, відкритості, творчості, налагодження контактів для індивідуального вдосконалення, особистісного зростання, розкриття здібностей, пізнавальних можливостей, стимулювання і звільнення «пластичних якостей особистості» за допомогою суб'єкт- суб'єктного спілкування.

Принцип спільної творчої діяльності передбачає насичення освітнього процесу творчим змістом, інноваційними засобами, співвіднесення навчальної діяльності з педагогічними цінностями і завданнями. Найбільш ефективними є такі форми і методи спільної творчої діяльності: прийоми вітагенного навчання, рефлексивно-пиктографічні прийоми, прийоми емоційно-інтелектуального стимулювання пізнавальної активності, що базуються на ситуаціях відкритості, успіху і співпраці. Принцип спільної творчої діяльності означає, таким чином, максимальну реалізацію креативних здібностей майбутніх вчителів у різних

освітніх ситуаціях, розвиток уміння інтерактивної взаємодії тощо [10, 19].

Необхідність реалізації *принципу професійно-педагогічного самовдосконалення*, з одного боку, зумовлена постійним оновленням і поповненням психолого-педагогічних знань, встановленням нових загальнопедагогічних закономірностей і тенденцій, з іншого – психологічними особливостями професійного розвитку педагога (задоволення потреби у професійному зростанні). Професійне самовдосконалення визначають як вид систематичної діяльності особистості, спрямованої на самоврядування, саморозвиток соціально та професійно важливих якостей.

Крім названих, формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури має спиратися на інші специфічні принципи, зокрема:

- принцип активної взаємодії суб'єктів освітнього середовища, який відображає розвиток особистісно орієнтованого навчання в педагогічній системі фізкультурної освіти у вигляді освітнього середовища, що розширює творчі суб'єкт - суб'єктні відносини, підсилює педагогічні ресурси щодо ціннісного ставлення до творчої діяльності, педагогічної компетентності та творчої активності студентів;

- принцип підтримки творчих ініціатив, що полягає в планомірному розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя фізичної культури шляхом індивідуального добору змісту і виду науково-дослідної діяльності студентів;п

- принцип оптимальності – розроблення і прийняття норм, правил і вимог, які при застосуванні у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури забезпечують оптимальні витрати засобів і ресурсів при гарантуванні високої якості формування педагогічної майстерності.

Таким чином, завдання формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО передбачає застосування не розрізнених принципів і пов'язаних із ними методів, а полягає в реалізації єдиної, цілеспрямованої системи навчання, проектування особистості та виховання її творчої індивідуальності у процесі професійної підготовки на основі сукупності

принципів і технологій навчання. Комплексний підхід дозволяє забезпечити оптимальне системне врахування традиційних та інноваційних принципів, єдність яких є істотним внеском у формування професіоналізму вчителя та його гармонійний розвиток.

Висновки до другого розділу

Підвищення якості підготовки вчителів фізичної культури потребує педагогічних інновацій, спрямованих на інтенсифікацію освітнього процесу, що ставить перед нами завдання визначення певних умов, за яких упровадження нової моделі навчання стає можливим. Педагогічними умовами формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО, що сприяють реалізації авторської моделі, вважаємо заходи, які забезпечують підвищення ефективності виховання, навчання та розвитку особистості майбутнього вчителя: удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів шляхом інтегрування всіх її компонентів; системне врахування принципів формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури; застосування комплексу інноваційних технологій у підготовці студентів напряму «Фізичне виховання»; організація розвивального освітнього середовища ЗВО галузі ФКіС.

Удосконалення процесу професійної підготовки вчителя фізичної культури потребує оновлення змісту психолого-педагогічної підготовки, що поєднує три взаємозалежні компоненти: фундаментальні знання в галузі педагогіки, професійно орієнтовані знання й уміння, які відображають напрям фізичного виховання і спорту, та диференційовані знання і вміння залежно від спеціалізації, а також інтересів і вподобань студентів. Вивчення сутнісних характеристик, змісту, структури і функцій загальнопедагогічної підготовки студентів дозволяє розглядати формування педагогічної культури як важливу складову формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя у ЗВО.

З урахуванням виявлених особливостей навчання фахівців фізичного виховання і спорту визначено *принципи формування педагогічної майстерності*

майбутніх учителів фізичної культури: цілісності педагогічного процесу; індивідуалізації та диференціації; професійно-педагогічної спрямованості; єдності освітньої та науково-педагогічної діяльності; соціокультурної детермінації підготовки майбутнього вчителя; безперервності та наступності педагогічної освіти; включеності педагога в інноваційну діяльність; імплікації загальної та педагогічної культури; фасилітації; спільної творчої діяльності; професійно-педагогічного самовдосконалення; активної взаємодії суб'єктів освітнього середовища; підтримки творчих ініціатив; оптимальності.

Розвивальне освітнє середовище ЗВО галузі ФКіС – це діалектична єдність тісно пов'язаних науково-предметних, творчих і соціальних компонентів. В освітньому процесі такого середовища викладачі та майбутні вчителі фізичної культури творчо використовують свій педагогічний потенціал. Розвивальне середовище підвищує ефективність особистісно-професійного зростання і самовизначення майбутнього вчителя фізичної культури завдяки підвищенню мотивації, формуванню ціннісно-сислової сфери, професійно важливих якостей особистості.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

3.1. Програма і методика педагогічного експерименту

У процесі дослідження ми ставили завдання – розробити та обґрунтувати педагогічні умови та методику формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у процесі вивчення психолого - педагогічних дисциплін у ЗВО галузі ФКіС, а також визначити, чи забезпечують вони ефективність навчання та якість професійної підготовки і, передусім, чи сприяють формуванню основних компонентів педагогічної майстерності студентів, реалізації інноваційних технологій навчання.

Основними критеріями особистісної й професійної підготовленості та педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури є особистісні якості та прояви індивідуального стилю діяльності; ефективність міжособистісних відносин; навчальні здобутки та суб'єктивний досвід; професійно значущі характеристики випускника.

Особливо важливими для нашого дослідження є критерії майстерності майбутнього педагога.

Аналізуючи зміст діяльності вчителя фізичної культури, значну увагу ми зосередили на його педагогічних вміннях, як важливої складової педагогічної майстерності. Зокрема визначили структурні компоненти професійних умінь, а також вивчили особливості їх формування. При аналізі конкретних професійнопедагогічних умінь потрібно було встановити необхідний і достатній рівень їх розвитку в професійно-педагогічній діяльності. Для цього були вивчені рівні сформованості педагогічної майстерності в учителів фізичної культури, що мають різний стаж роботи, і проаналізовані особливості їхньої професійної діяльності.

В якості вихідних вимог для оцінювання були взяті розроблені науковцями критерії сформованості педагогічних умінь [13; 32; 38, 63], зокрема: ступінь усвідомленості цілей і наукових основ; ретельність, повнота і послідовність виконуваних операцій; ступінь узагальненості вміння. Керуючись цими положеннями, а також нашими спостереженнями за розвитком педагогічних умінь, ми виділили *чотири рівні*, на основі яких робилися висновки про ступінь сформованості у студентів контрольної та експериментальної груп професійних умінь: дуже низький, низький, середній і високий.

На *констатувальному* етапі дослідження передусім вивчалася сформованість компонентів педагогічної майстерності у студентів-випускників ЗВО. Для цього потрібно було: а) визначити рівень сформованості педагогічних умінь студентів СумДПУ імені А. С. Макаренка; б) виявити потребу розвитку складових педагогічної майстерності у студентів ЗВО галузі ФКіС; в) установити ступінь необхідності застосування інновацій у методиці навчання психолого-педагогічних дисциплін.

З цією метою використовувалася анкета з питаннями закритого типу, що вивчає самооцінку респондентами рівня сформованості педагогічних умінь [33, с. 49]. Студентам пропонувалося вибрати один із варіантів відповіді (добре вмію, вмію, відчуваю труднощі, не вмію), що характеризує рівень сформованості здібностей і якостей (організаційних, гностичних, конструктивних, комунікативних, проєктувальних), необхідних у педагогічній діяльності. Для кожної з груп умінь в анкеті виділена оцінювана діяльність, яка характеризує ступінь сформованості цього вміння, необхідного для його успішного виконання. Це зроблено з метою надання студентам більш повної інформації про те, що їм треба оцінити.

Для виявлення причин недостатньої сформованості педагогічних умінь у студентів ЗВО галузі ФКіС були проведені педагогічні спостереження під час вивчення дисциплін «Педагогіка», «Теорія і методика фізичного виховання», «Основи педагогічної майстерності». У процесі спостереження ми виділили аспекти педагогічного процесу, які є об'єктами нашого дослідження. Перший – це

особливості організації навчально-практичних занять. Увага акцентувалася на формах навчально-виховного процесу; методах і прийомах, застосовуваних викладачем з метою активізації пізнавальних здібностей студентів; системі контролю та оцінювання, яку використовували викладачі. Другий аспект – зміст навчального матеріалу, який розглядався з позиції зв'язку з майбутньою професійною діяльністю студентів, що сприяє підвищенню мотивації та емоційності його сприймання. Третій – діяльність викладача і студентів на навчально-практичних заняттях. Зверталась увага на: активність студентів у процесі вивчення та обговорення досліджуваного матеріалу, що зумовлює розуміння і засвоєння теоретичних знань; уміння керуватися знаннями педагогічної теорії та власним суб'єктивним досвідом фізкультурно-спортивної діяльності для вирішення педагогічних завдань.

Наступним кроком було тестування за допомогою диференційно-діагностичного опитувальника (ДДО) Є. Клімова (модифікація М. Волкова), яке дозволило визначити схильність студентів до професії вчителя.

На завершення констатувального експерименту було виконано дослідження рівня розвитку професійних умінь у вчителів-практиків, щоб переконатися у взаємозалежності педагогічної майстерності та педагогічного досвіду і виявити резерви навчально-виховного процесу ЗВО щодо формування певних компонентів педагогічної майстерності.

На основі отриманих за методикою констатувального експерименту даних можемо з'ясувати, чи потребує підготовка майбутніх учителів пошуку та застосування ефективніших методів і прийомів навчання й організації, та які з них ведуть не лише до засвоєння знань, а й до розвитку особистості студента, його спрямованості на самовдосконалення та підвищення майстерності.

Формувальний педагогічний експеримент проводився на практичних заняттях з курсу «Педагогіка» зі студентами II-го курсу НН ІФК Сум ДПУ імені А. С. Макаренка.

До початку експерименту були сформовані дві групи: контрольна (КГ) та експериментальна (ЕГ). До їх складу ми не включали студентів, які навчаються за

індивідуальним графіком і нерегулярно відвідують заняття (специфіка ЗВО галузі ФКіС). На початку експерименту була проведена діагностика студентів у цих групах, яка передбачала вивчення мотивації до професійної діяльності, а також зріз педагогічних знань з метою з'ясування рівня теоретичної підготовленості студентів.

Вивчення мотивації професійної діяльності студентів дозволило виявити мотиваційну спрямованість студентів (співвідношення внутрішньої, зовнішньої позитивної та зовнішньої негативної мотивації) і використовувати цю інформацію під час побудови й проведення навчально-практичних занять зі студентами. Зріз педагогічних знань проводився з метою визначення початкового рівня теоретичної підготовки студентів (їх знань, умінь використовувати свій досвід при вирішенні поставлених завдань), а також виявлення її слабких ланок. Для перевірки гіпотези про позитивну динаміку педагогічних знань і вмінь у роботі використовувалися: обчислення математичного сподівання і дисперсії – для оцінювання результатів навчання, критерій χ^2 – для визначення незалежності вибірок (контрольної та експериментальної груп).

На початку і наприкінці експерименту, аналізуючи самостійні роботи майбутніх учителів фізичної культури, їхню діяльність та активність на навчально-практичних заняттях, ми розподіляли студентів контрольної та експериментальної групи на чотири підгрупи [33, с. 80], що відрізняються між собою не тільки рівнем підготовленості, а й особистісними якостями, які також впливають на навчально-пізнавальну діяльність студентів і процес їхнього саморозвитку (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Розподіл студентів за рівнями педагогічної майстерності

№ підгрупи	Характеристики підгрупи студентів
I	- Володіють теорією та розуміють її значущість
	- Проявляють творчість та оригінальність у виконанні навчально-практичних робіт
	- Мають позитивну мотивацію
	- Схильні до педагогічної діяльності
	- Активно обговорюють питання, що виникають на заняттях
	- Здатні чітко контролювати і планувати свою діяльність
II	- Володіють теорією, але не до кінця розуміють значущість знань
	Роботи виконуються у стандартному вигляді (за зразком), без елементів творчості
	- Переважає зовнішня позитивна мотивація
	- Активна робота на заняттях в умовах «вимушеної» діяльності
	- Уміння контролювати і планувати свою діяльність
III	Володіють теорією, але не вміють її використовувати у практичній діяльності
	- Роботи виконуються без осмислення сутності завдання
	- Переважає зовнішня мотивація навчання
	Робота на заняттях виконується із сторонньою допомогою або з підказкою
	- Уміння планувати свою діяльність слабо виражена
IV	- Не володіють теорією
	- Виконання робіт викликає значні труднощі
	- Робота на заняттях відсутня
	- Переважає зовнішня мотивація
	- Низький рівень розвитку інтелектуальних здібностей.

Поділ студентів на підгрупи за ступенем володіння знаннями педагогічної теорії та вміннями їх реалізувати у процесі вирішення педагогічних завдань на заняттях має показати, як впливає цілеспрямована поетапна робота із студентами на розвиток їхньої педагогічної майстерності.

Визначення ефективності розробленої та скоригованої методики формування педагогічної майстерності на основі застосування наших інновацій, а також уточнення педагогічних умов підвищення ефективності формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури здійснювалося у другій частині формувального експерименту на заняттях з «Теорії і методики фізичного виховання» зі студентами 3-го курсу ЗВО.

З позицій системного підходу до навчання та професійної діяльності фахівців фізичної культури і спорту критеріями ефективності експериментальної методики у професійній підготовці студентів слугували експертні оцінки рівня сформованості педагогічної майстерності за результатами

1) рівня теоретичної підготовленості; 2) рівня технічної підготовленості; 3) рівня методичної підготовленості; 4) залікових уроків на організаційній практиці. Рівень теоретичної, технічної та методичної підготовленості студентів визначався під час проведення навчально-тренувального заняття. Оцінювання відбувалося за тими ж компонентами і показниками, що й оцінювання вчителів-практиків під час констатувального експерименту. Відсутність істотних відмінностей між студентами експериментальної та контрольної груп перевірялася за допомогою t -критерію Стюдента, що передбачало формулювання статистичних гіпотез (нульової H_0 – відмінності між середніми арифметичними успішності ЕГ і КГ випадкові та незначимі; альтернативної H_1 – відмінності успішності експериментальних і контрольних груп достовірні, значимі); обчислення емпіричного значення t -критерію; визначення рівня значимості t -критерію та на цій основі висновок про підтвердження чи спростування гіпотези [12, с. 22].

Організація дослідження. На першому – теоретико-аналітичному, діагностичному етапі (вересень – жовтень 2020р.) здійснювався аналіз літературних джерел з проблеми дослідження, вивчалася науково-методична, психолого-педагогічна і спеціальна література з проблеми формування педагогічної майстерності та сучасних коцепцій підготовки фахівців фізичної культури. Особливе місце відводилося вивченню структурних компонентів педагогічної майстерності та їх змістовим аспектам, а також шляхам формування

педагогічної майстерності студентів ЗВО. Було проведено констатувальний експеримент: анкетування з метою визначити рівень сформованості педагогічних умінь студентів, які закінчують ЗВО, що дозволило оцінити якість їхньої підготовки та стверджувати про необхідність цілеспрямованих заходів щодо підвищення рівня педагогічної майстерності випускників – молодих учителів фізичної культури .

На другому і третьому етапах дослідження – (жовтень 2020 – січень 2021 рр.) – продовжувався аналіз нормативних і науково-методичних джерел, а також реальної практики. Значну увагу було приділено методиці формування педагогічної майстерності на основі сучасних методів і технологій.

Це дозволило визначити шляхи розвитку педагогічної майстерності, які доцільно застосовувати на практичних заняттях, розробити навчально-практичні завдання, що ефективно впливають на формування компонентів педагогічної майстерності студентів ЗВО.

На четвертому етапі – (лютий 2021–травень 2021 рр.) – проведено другу частину формувального експерименту. Здійснювалось упровадження запропонованих інновацій та експериментальна перевірка розробленої методики формування педагогічної майстерності студентів у процесі проведення практичних занять з курсу «Теорії і методики фізичного виховання» з метою уточнення педагогічних умов, що сприяють формуванню педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО.

Підсумково-узагальнювальний етап (червень– жовтень 2021 р.) був присвячений обробленню і систематизації даних формувального експерименту, їх порівнянню з прогнозованими; узагальненню одержаних результатів, формулюванню загальних висновків; визначенню перспектив подальших досліджень окресленої проблеми та оформленню матеріалів кваліфікаційної роботи.

3.2. Аналіз стану формування педагогічної майстерності у студентів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура).

З метою виявлення реального стану формування педагогічної майстерності в майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО на констатувальному етапі педагогічного експерименту вивчався ступінь сформованості компонентів педагогічної майстерності у студентів НН ІФК, які закінчували Сум ДПУ імені А. С. Макаренка у 2020 р. (90 осіб).

Передусім, для вивчення сформованості педагогічних умінь студентів і труднощів, що виникають у навчальному процесі, проводилося опитування у вигляді анкетування. За його допомогою були одержані дані та проаналізовані рівні сформованості організаційних, гностичних, комунікативних, проєктувальних педагогічних умінь студентів, які найбільш повно характеризують підготовленість студентів до педагогічної діяльності.

На початку анкетування студентам роз'яснювались особливості процесу оцінювання сформованості педагогічних умінь. При цьому наголошувалось на потребу спиратися на досвід виконання педагогічної практики, яку студенти проходили у процесі навчання в загальноосвітніх школах (або досвід роботи за фахом, якщо такий є). Зауважимо, що завищений рівень самооцінки в окремих студентів простежувався у процесі аналізу та відбувалось необхідне коригування. Систематизація даних анкетування подана в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Результати сформованості педагогічних умінь студентів

№	Вміння	Варіанти відповідей	К-сть осіб, %
1	<i>Організаційні</i>	- Добре вмію	44,0
		- Вмію	30,1
		- Відчуваю труднощі	19,7
		- Не вмію	6,2
2	<i>Гностичні</i>	- Добре вмію	28,7
		- Вмію	22,8
		- Відчуваю труднощі	40,5
		- Не вмію	8,0
3	<i>Конструктивні</i>	- Добре вмію	32,9
		- Вмію	35,2
		- Відчуваю труднощі	20,4
		- Не вмію	11,5
4	<i>Комунікативні</i>	- Добре вмію	42,4
		- Вмію	35,5
		- Відчуваю труднощі	15,9
		- Не вмію	6,2
5	<i>Проектувальні</i>	- Добре вмію	29,0
		- Вмію	33,1
		- Відчуваю труднощі	34,7
		- Не вмію	12,2

Систематизувавши відповіді студентів за кожною групою вмінь, було пораховано загальну кількість осіб, яким властивий той чи інший рівень сформованості кожного вміння. На основі отриманих даних було визначено процентне співвідношення кожного рівня сформованості педагогічних умінь, а також кількість студентів, які вважають, що вони добре вміють, відчувають

труднощі або не вміють виконувати ці види діяльності. У графічному вигляді результати представлені на рис. 3.1.

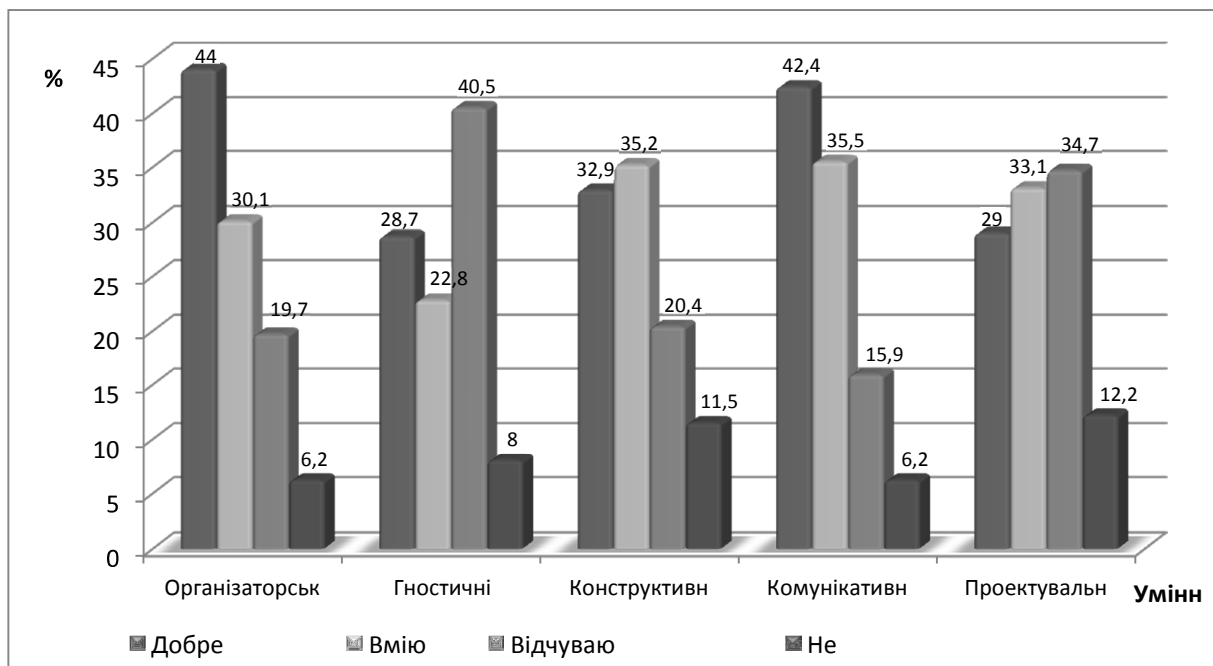

Рис. 3.1 Самооцінка сформованості педагогічних умінь студентами

На основі отриманих даних можна стверджувати, що більшість студентів вважає, що вміють організувати колективну діяльність учнів, аналізувати педагогічні ситуації, налагоджувати конструктивні стосунки з учнями.

Значні труднощі у студентів виникають, на жаль, у процесі проектування освітньої діяльності. Відчувають труднощі або не можуть впоратися з виконанням цієї діяльності 36,9% майбутніх учителів, що свідчить про недостатню сформованість проектувальних умінь. 48,5% випускників мають слабкі чи не мають гностичних умінь. При цьому гностичні уміння є одними з основоположних як у процесі становлення майбутнього вчителя, так і професіонала у своїй діяльності.

На підставі отриманих даних можна вважати, що чинна система формування педагогічних умінь майбутніх учителів фізичної культури вимагає нагального вдосконалення.

Наступною складовою констатувального експерименту були педагогічні спостереження з метою виявлення причин недостатньої сформованості педагогічних умінь студентів у процесі викладання педагогічних дисциплін, що характеризують структурні елементи педагогічної майстерності. Об'єкти

педагогічних спостережень: особливості процесу організації навчально-практичних занять з курсів «Педагогіка», «Теорія і методика фізичного виховання», «Основи педагогічної майстерності»; Було проведено 40 спостережень на навчальних заняттях з дисциплін педагогічного циклу (з них 20 на лекціях і 20 – на практичних заняттях).

У навчальному процесі застосовувалися, переважно, традиційні для ЗВО форми вивчення педагогічних дисциплін: лекції, семінарські та практичні заняття, самостійна робота студентів. Ураховуючи завдання спостереження ми зосередились на особливостях організації навчального процесу, які можуть бути однією з причин недостатньої сформованості педагогічних умінь студентів.

Таким чином аналіз педагогічних спостережень дозволив виділити *причини виникнення недостатньої сформованості педагогічних умінь у студентів ЗВО у процесі вивчення педагогічних дисциплін*:

- слабо виражену мотивацію студентів до педагогічної діяльності;
- переважно інформаційно-репродуктивний характер лекцій, недостатню орієнтацію студентів у процесі засвоєння знань на їх ґрунтовне осмислення;
- недостатній зв'язок навчального матеріалу зі специфікою майбутньої професійно-педагогічної діяльності студентів;
- недостатньо розроблена система контролю засвоєння і розуміння навчального матеріалу;
- незначне використання елементів взаємонавчання і взаємоконтролю;
- недостатнє включення студентів у практичну діяльність.

На нашу думку, в основі застосування нових методів і прийомів навчання та організації професійної підготовки має лежати особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, використання яких дозволить підвищити не лише рівень засвоєння знань, а й активність студентів у самостійній роботі, що спонукатиме до саморозвитку після включення у практичну діяльність. Одним з таких шляхів є застосування елементів розвивального навчання, спрямованих на формування пізнавальних здібностей та особистісних якостей студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Таким чином, результати констатувального дослідження свідчать про актуальність пошуку нових шляхів формування професійно-педагогічних умінь на більш високому рівні, що підвищить якість педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Це стало підставою для розроблення методики формування педагогічної майстерності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін у ЗВО і подальшої перевірки її ефективності в кваліфікаційній роботі.

3.3. Аналіз ефективності формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів фізичної культури.

Метою формувального експерименту була перевірка педагогічних умов формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури та ви- значення ефективності розробленої методики формування педагогічної майстерності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін у ЗВО галузі ФКіС.

В експерименті взяли участь 90 студентів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка НН ІФК з яких було сформовано контрольну та експериментальну групи.

Вивчення мотивації професійної діяльності студентів проводилося з метою цілеспрямованої побудови в подальшому процесу формування педагогічної майстерності студентів (рис. 3.2).

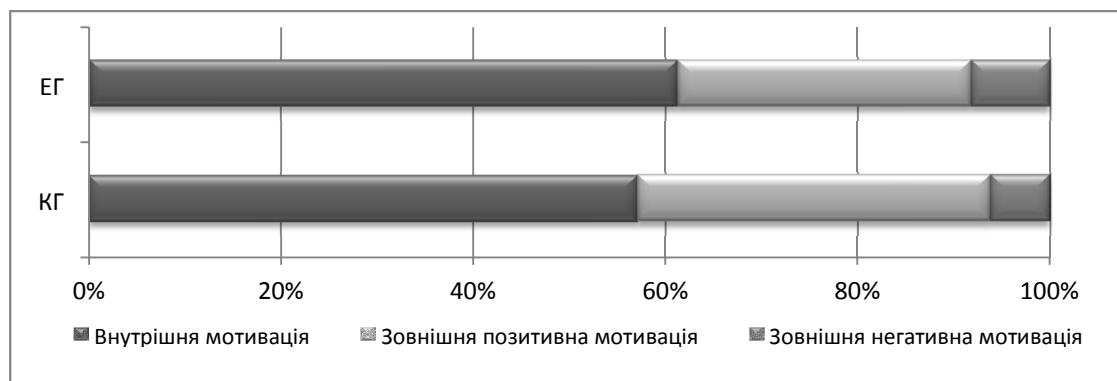

Рис. 3.2. Результати вивчення мотивації професійної діяльності

Зріз педагогічних знань на початку дослідження дозволив нам отримати рівень теоретичної підготовки студентів до вивчення курсу «Педагогіка». За допомогою критерію χ^2 було визначено, що сформовані групи є однорідними, з імовірністю 0,99 ($\alpha < 0,01$) (додаток С.1). Аналізуючи правильність відповідей студентів на поставлені питання, ми визначили слабкі сторони, на які необхідно звертати увагу в процесі формування педагогічної майстерності.

Під час спостережень за роботою студентів, зокрема виконання самостійних і перевірочних робіт у контрольній та експериментальній групах на навчально-практичних заняттях, ми поділили студентів на чотири підгрупи (див. розд. 3.1), що характеризуються різним рівнем підготовленості, різною мотивацією студентів до навчальної роботи, ставленням до виконуваної роботи та вміннями студентів реалізувати їх для вирішення педагогічних завдань (IV – дуже низький, III – низький, II – середній і I – високий).

Після проведення експерименту (впровадження розробленої нами методики), на основі аналізу виконаних студентами завдань ми вдруге провели розподіл студентів за рівнями і порівняли результати навчання в контрольній та експериментальній групах (рис. 3.3). Як у контрольній так і в експериментальній групах були зафіксовані позитивні зрушення в опануванні теорією навчання і виховання, в уміннях творчо використовувати свої знання під час виконання практичних робіт. Однак в експериментальній групі більша кількість студентів уже перебувала на якісно вищих рівнях (41,9% на середньому і 32,8% на високому) у порівнянні з контрольною групою (34,3% і 18,6% відповідно). Слід відзначити, що, за нашими спостереженнями, студенти ЕГ частіше проявляли самостійність у вирішенні поставлених завдань, мислили нестандартно і висловлювали творчі ідеї, які можуть бути реалізовані в їхній майбутній практичній діяльності, тобто демонстрували становлення педагогічного мислення.

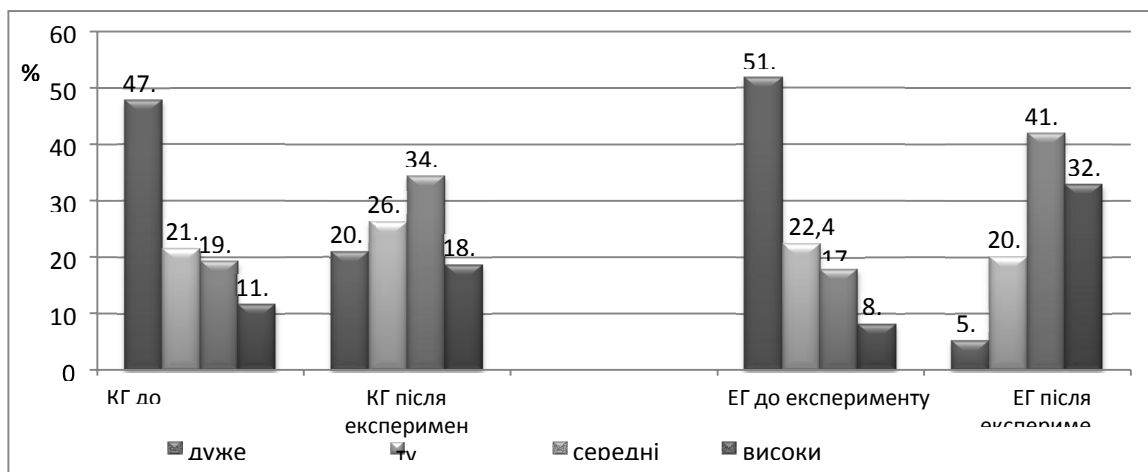

Рис. 3.3 Порівняльний аналіз студентів КГ і ЕГ за рівнями педагогічних знань та вмінь.

У процесі експерименту нас також цікавило, як студенти контрольної та експериментальної груп будуть застосовувати отримані на практичних заняттях теоретичні знання, набуті вміння, вирішувати педагогічні завдання та використовувати свій початковий суб'єктивний досвід після закінчення курсу «Педагогіка» в реальній практичній діяльності (в ході проведення уроків фізичної культури, виховних заходів та організації спортивно-масової роботи з учнями) в загальноосвітніх навчальних закладах.

Ми вивчили оцінки компетентних експертів (методистів і вчителів фізичної культури зі стажем) педагогічної практики студентів контрольної та експериментальної груп, яку вони проходили в ЗЗСО. В основу аналізу діяльності студентів на педагогічній практиці були покладені вимоги до виконання різних видів педагогічної діяльності, які відображають:

- уміння планувати власну діяльність;
- уміння обґрунтовано формулювати освітні завдання;
- уміння виділяти головне та другорядне;
- уміння оптимального вибору методів і прийомів навчання і виховання;
- уміння аргументувати свій вибір при вирішенні поставлених завдань;
- уміння застосовувати суб'єктивний досвід для вирішення завдань;
- уміння логічно викладати матеріал (відповідати на питання учнів).

На основі оцінювання вмінь проводити типові уроки фізичної культури, спортивно-масову та фізкультурно-оздоровчу роботу, вести методичну документацію, виконувати педагогічні спостереження на уроках, у студентів була отримана загальна оцінка діяльності контрольної та експериментальної груп на педагогічній практиці у ЗЗСО (рис. 3.4). Аналіз даних свідчить, що у студентів експериментальної групи рівень розвитку педагогічних умінь і практичних навичок вище, ніж у студентів контрольної групи.

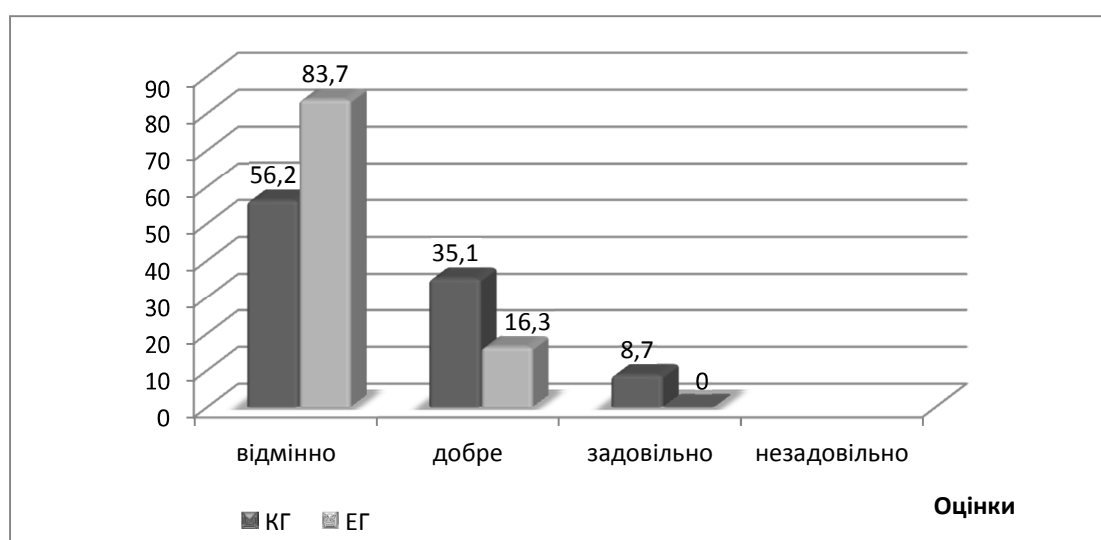

Рис. 3.4 Оцінка діяльності студентів КГ та ЕГ на практиці у ЗЗСО

Студенти ЕГ підтвердили, що вони здатні глибоко осмислювати закономірності процесу навчання, прийоми та методи навчання, виховання, організації навчально-виховної роботи, усвідомлювати свої можливості та реалізувати їх у практичній педагогічній діяльності.

Експериментальна перевірка дієвості методики формування педагогічної майстерності продовжувалася на заняттях з «Теорії і методики фізичного виховання» на 3-му курсі навчання у ЗВО. До перевірки були залучено 90 студентів.

Зазначимо, що до початку експерименту експерти відзначали, що комунікативні вміння студентів експериментальної та контрольної груп оцінюються позитивно і можуть бути охарактеризовані як достатні, інші групи вмінь до педагогічного експерименту мали показники, значно нижчі від необхідних. Аналізуючи динаміку розвитку професійно-педагогічних умінь у студентів

експериментальної групи (табл. 3.3) необхідно відзначити, що підвищення показників за групами умінь відбувається неоднаково.

Після використання нашої методики найбільш високу динаміку результатів студентів експериментальної групи мають *організаційні* вміння. Зокрема, вміння організувати відкриття та закриття змагань і вміння зросли на 1,5 бала; вміння створювати технічне забезпечення навчально-тренувального заняття – на 1,28; вміння організувати розсилання документів — на 1,23; вміння тримати учнів у полі зору – на 1,05; проводити наради – на 1,0 бала. Результати решти вмінь також зросли (від 0,56 до 0,75). *Гностичні* вміння студентів експериментальної групи мають в цілому позитивну динаміку. Найвищі результати отримали вміння виявляти ефективність планованих засобів і методів (+0,97) і вміння передбачати труднощі (+0,81). Найменші показники приросту мають вміння використовувати традиції (+0,43) і вміння створення стимулювальних ситуацій (+0,42). Решта вмінь цієї групи зросли від 0,54 до 0,70 бала. За групою *конструктивних* умінь внаслідок проведеного педагогічного експерименту найвище зросли вміння студентів керувати розміщенням учнів у спортзалі (+0,93) і розподіляти час на занятті (+0,85); інші показники зросли від 0,34 до 0,53 бала. *Комунікативні* вміння, які мали найвищі показники до проведення педагогічного експерименту, покращились незначно в інтервалі від 0,10 до 0,42. Найменший приріст має вміння чинити психологічний вплив на учнів (+0,10). Серед *проектувальних* умінь в експериментальній групі найбільше підвищилось вміння забезпечити сучасний рівень навчально-тренувального процесу (+0,98), вміння організувати індивідуальну та самостійну діяльність учнів (+0,85) й вміння проводити інструктажі (+0,82). Найменший показник (+0,25) у вміння створювати умови для успішного продовження навчання. За рештою вмінь зростання показників виявлено в інтервалі 0,45-0,67 бала.

Отримані дані (табл. 3.3) свідчать про позитивні зрушення в навчанні майбутніх учителів фізичної культури. У цілому в експериментальній групі позитивна динаміка за всіма групами вмінь, а найбільш високі результати зростання організаційних, проектувальних і гностичних умінь.

Таблиця 3.3

**Порівняльна характеристика рівнів розвитку професійно-педагогічних
умінь студентів експериментальної групи**

Статистичні показники		Організаційні вміння									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
До експерименту	X	3,34	3,68	3,20	3,28	3,50	3,2	3,1	3,4	3,8	3,4
	σ	0,4	0,51	0,42	0,51	0,52	0,7	0,7	0,6	0,4	0,5
Після експерименту	X	3,9	4,43	3,93	4,56	4,55	4,4	4,6	4,4	4,6	4,1
	σ	0,2	0,25	0,25	0,30	0,35	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
X		0,5	0,75	0,73	1,28	1,05	1,2	1,5	1,0	0,7	0,7
Статистичні показники		Гностичні вміння									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
До експерименту	X	3,2	3,30	3,30	3,20	3,10	3,3	3,3	3,1	3,3	3,1
	σ	0,5	0,48	0,67	0,63	0,73	0,6	0,4	0,3	0,5	0,5
Після експерименту	X	3,8	3,93	3,72	3,86	3,73	3,7	3,8	3,8	4,2	3,9
	σ	0,3	0,1	0	0,35	0,25	0,2	0,3	0,4	0,2	0,2
X		0,6	0,63	0,42	0,66	0,63	0,4	0,5	0,7	0,9	0,8
Статистичні показники		Конструктивні вміння									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
До експерименту	X	3,0	3,33	3,40	3,10	3,40	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4
	σ	0,5	0,52	0,51	0,56	0,51	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Після експерименту	X	3,9	3,67	3,86	3,95	3,90	3,8	3,9	3,8	3,9	3,8
	σ	0,2	0,35	0,35	0,25	0	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2
X		0,9	0,34	0,46	0,85	0,50	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4
Статистичні показники		Комунікативні вміння									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
До експерименту	X	4,5	4,40	4,50	4,60	4,60	4,5	4,3	4,5	4,6	4,6
	σ	0,5	0,69	0,70	0,51	0,51	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5
Після експерименту	X	4,8	4,82	4,73	4,70	4,86	4,7	4,7	4,7	4,8	4,8
	σ	0,2	0,35	0,25	0	0,35	0,2	0,3	0,2	0,3	0,3
X		0,3	0,42	0,23	0,10	0,26	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2
Статистичні показники		Проектувальні вміння									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
До експерименту	X	3,20	3,35	3,20	3,20	3,20	3,30	3,20	3,30	3,40	3,30
	σ	0,61	0,70	0,69	0,63	0,52	0,48	0,56	0,67	0,51	0,51
Після експерименту	X	3,83	3,93	4,05	3,87	3,65	3,86	4,02	4,28	3,94	3,88
	σ	0,15	0,25	0,25	0,35	0,35	0,35	0,35	0,41	0,45	0,35
ΔX		0,63	0,58	0,85	0,67	0,45	0,56	0,82	0,98	0,54	0,58

Хоча результати, звичайно, й надалі нижчі, ніж у вчителів-практиків з великим досвідом роботи, тим не менш, можна стверджувати що наша методика ефективна. Поєднання під час вивчення педагогічних дисциплін роботи на рівні запам'ятовування та відтворення з проблемними ситуаціями, аналізом і використанням знань у конкретних обставинах допомогло перетворити студентів у суб'єктів освітньої діяльності, що відобразилося на навчально-тренувальних заняттях.

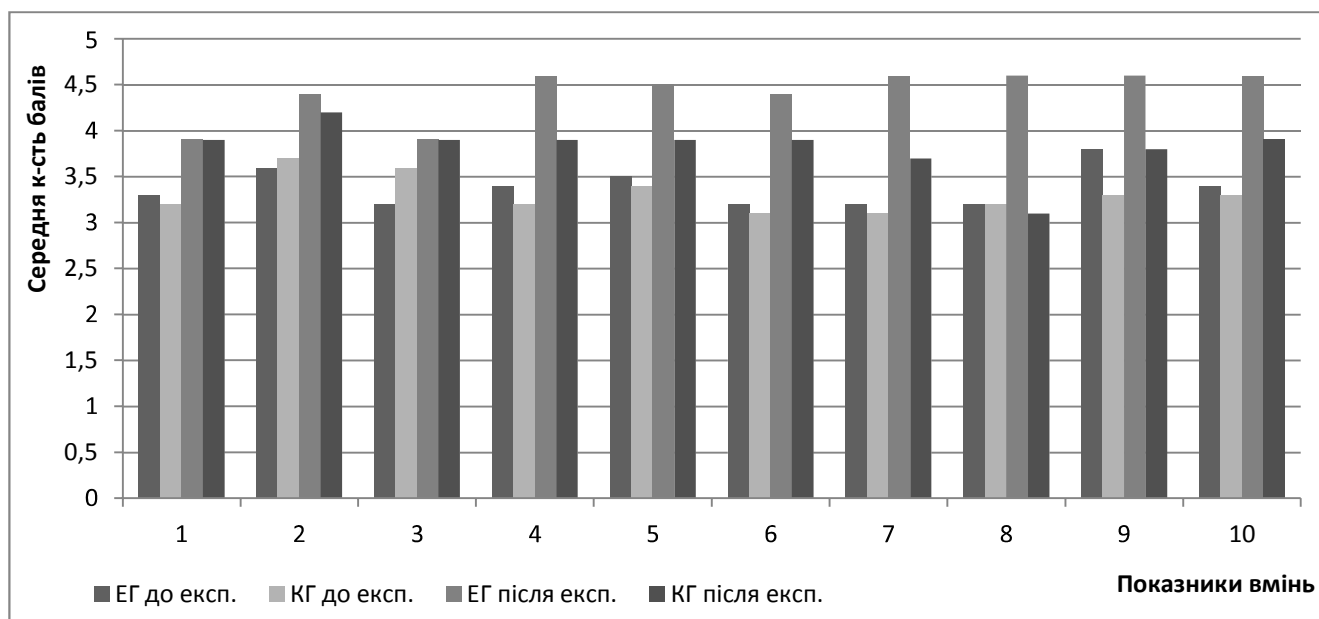

Рис. 3.5. Рівень розвитку компонентів організаційних умінь студентів експериментальних і контрольних груп до і після експерименту[□]

Організаційні вміння студентів контрольної та експериментальної групи, подані на рис. 3.5, свідчать про те, що після експерименту, як в контрольній, так і в експериментальній групах відбулося підвищення рівня організаційних умінь. У контрольній групі рівень організаційних умінь досяг показників педагогів зі стажем роботи до 5 років, крім уміння організувати урочисті церемонії $3,66 \pm 0,48$, уміння проводити наради $3,80 \pm 0,41$ та вміння проводити роботу з матеріальними цінностями $3,80 \pm 0,41$. В експериментальній групі оцінки значно вище і досягають за 7 показниками рівня педагогів зі стажем від 5 до 10 років.

Група гностичних умінь подана на рис. 3.6. Порівняльний аналіз показав, що зростання показників рівня розвитку цієї групи умінь недостатнє.

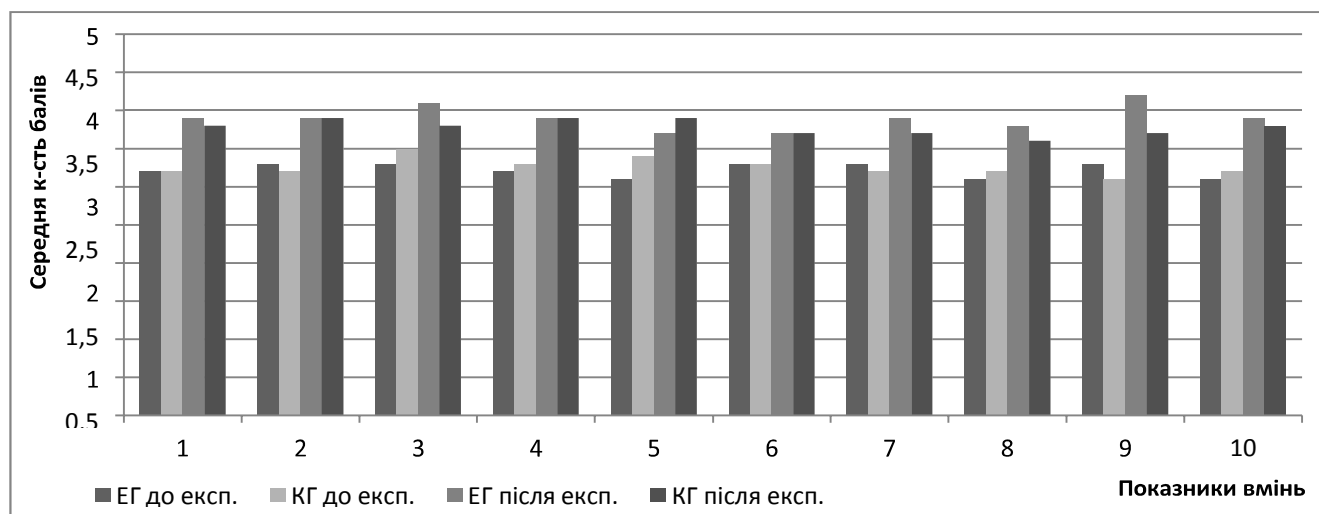

Рис. 3.6. Рівень розвитку компонентів гностичних умінь студентів експериментальних і контрольних груп до і після експерименту

Тільки за чотирма показниками студентів ЕГ відзначено розвиток гностичних умінь на тому ж рівні, що в педагогів зі стажем до 10 років, решта вмінь нижчі. Позитивно оцінюються вміння створювати стимулювальні ситуації ($4,10 \pm 0,09$), здійснювати аналіз навчальних відеофільмів ($3,93 \pm 0,06$), визначати ефективність планованих засобів і методів ($4,23 \pm 0,06$), передбачати труднощі ($3,93 \pm 0,06$).

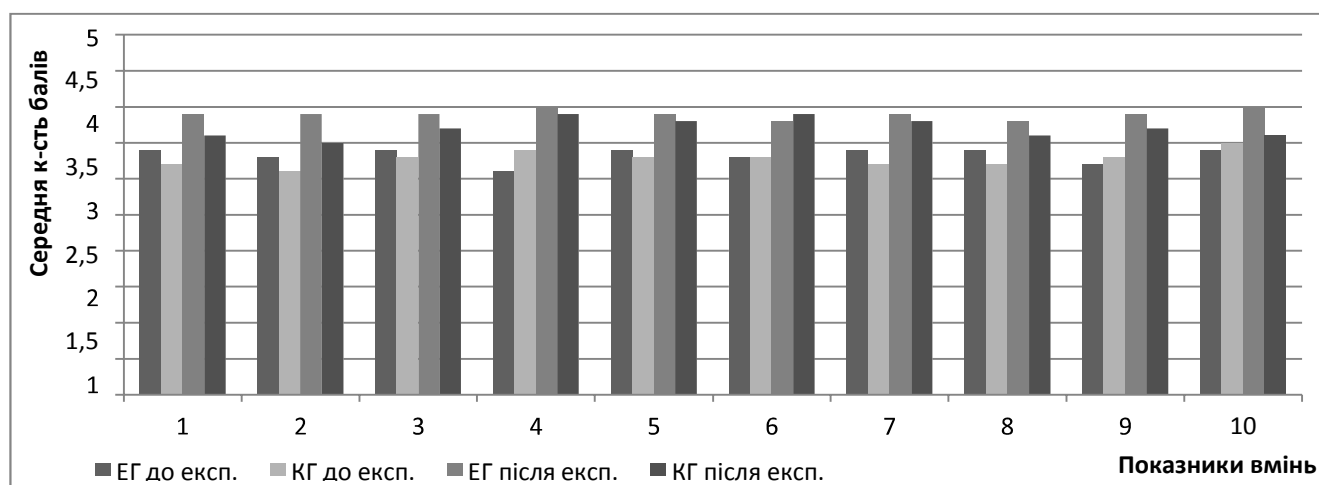
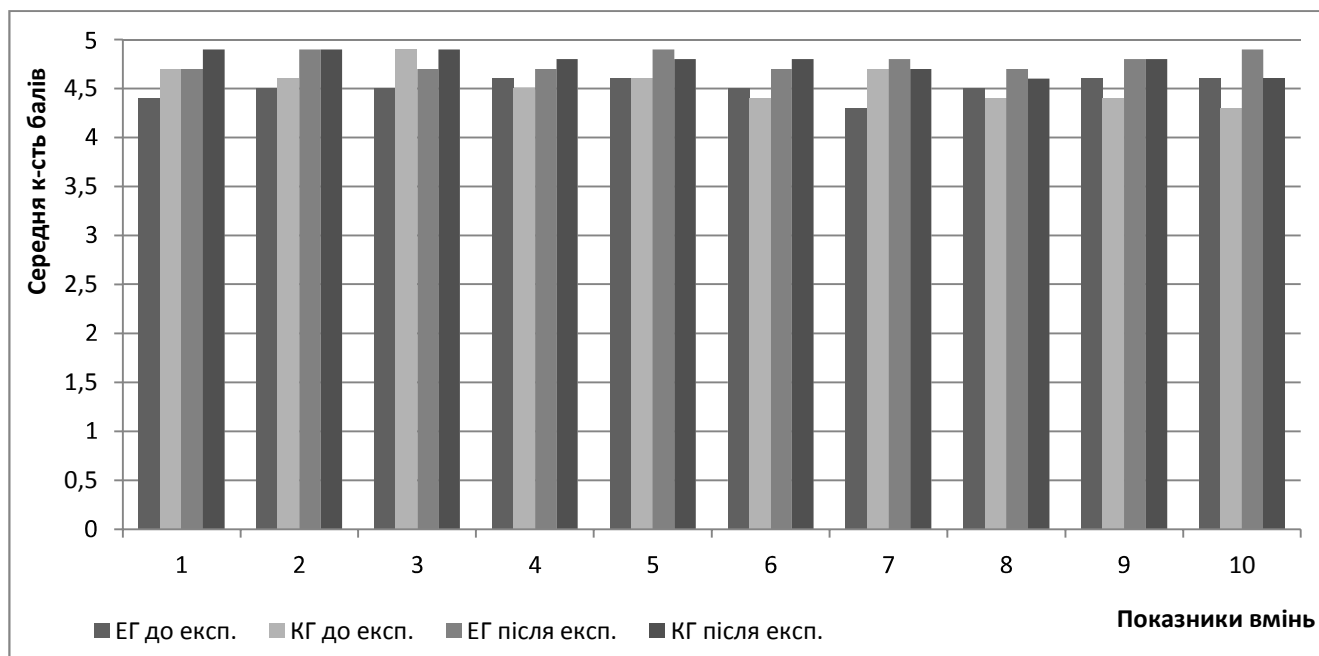

Рис. 3.7. Рівень розвитку компонентів конструктивних умінь студентів експериментальних і контрольних груп до і після експерименту

Унаслідок порівняльного аналізу конструктивних умінь (рис. 3.7) виявлено, що в експериментальній групі усі вміння в абсолютних величинах оцінюються значно вище, ніж у контрольній і наближаються до показників учителів зі стажем роботи до 10 р., що дозволяє говорити про ефективність впливу експериментальної методики на цю групу вмінь студентів.

У контрольній групі хоч і є зростання, проте отримані оцінки не достатні для виконання педагогічної діяльності на високому рівні. Так, вміння планомірно розподіляти увагу між учнями експерти оцінили лише $3,5 \pm 0,37$; вміння організувати урочисті церемонії $3,64 \pm 0,37$; вміння проводити роботу з матеріально-технічного забезпечення $3,64 \pm 0,37$.

Комунікативні вміння студентів обох груп (рис. 3.8) вже до експерименту мали достатньо високі показники. Зростання за показниками цих умінь є як в контрольній, так і в експериментальній групі. Отримані результати дозволяють стверджувати, що рівень розвитку комунікативних умінь студентів ЕГ і КГ достатній для виконання майбутніми учителями фізичної культури своїх професійних обов'язків.

Мал. 3.8. Рівень розвитку компонентів комунікативних умінь студентів експериментальних і контрольних груп до і після експерименту

За групою проектувальних умінь (рис. 3.9) також спостерігається позитивна динаміка показників як у контрольній, так і в експериментальній групі.

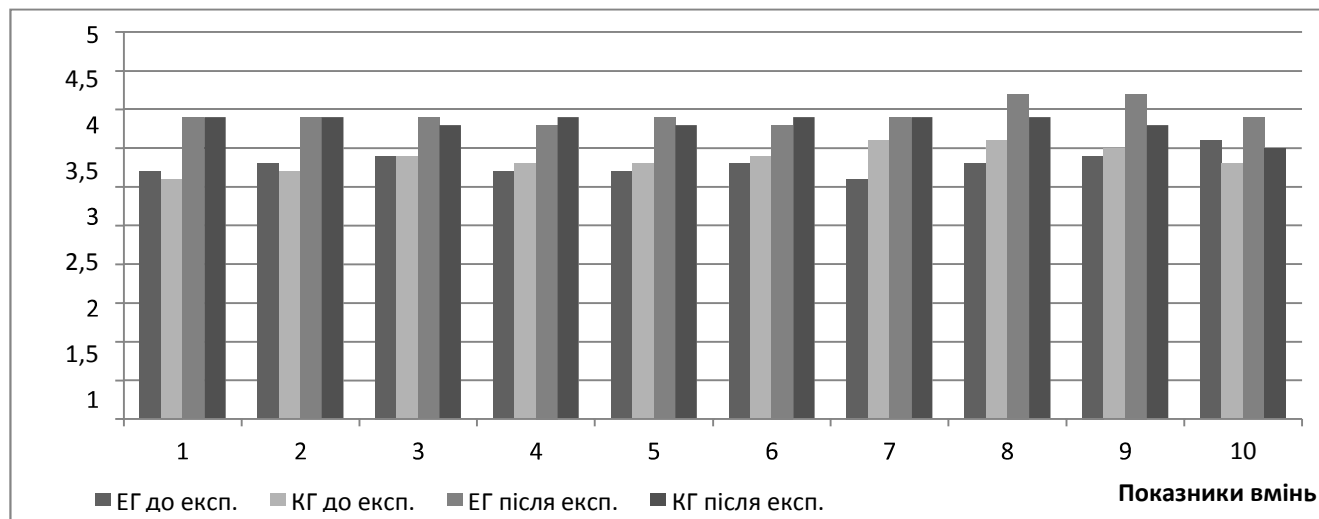

Рис. 3.9. Рівень розвитку компонентів проектувальних умінь студентів експериментальних і контрольних груп до і після експерименту

Підвищення показників у ЕГ трохи вище, ніж у контрольній і досягає показників педагогів зі стажем до 10 років, проте рівень, отриманий студентами контрольної групи теж достатній для якісного виконання майбутніми вчителями професійної діяльності.

Обчислення *t*-критерію Стьюдента для порівняння математичних обчислень досліджуваних вибірок показало суттєву різницю між експериментальною та контрольною групами ($t=-4,52$ зі статистичною значимістю $p=0,01$). Тобто, рівень підготовки студентів експериментальних груп відрізняється від рівня контрольних груп з необхідною статистичною достовірністю.

Подані результати рівня розвитку компонентів професійно-педагогічних умінь у студентів експериментальної та контрольної груп, за даними експертів, показують значне підвищення результатів в експериментальній групі, причому за більшістю компонентів педагогічної діяльності. За чотирма групами умінь результати практично збігаються з результатами педагогів-практиків, які мають стаж роботи від 5 до 10 років. Винятком є гностичні вміння, що підвищилися з 3,2 до 3,8 бала, але цього, на думку експертів, недостатньо. Ця група вмінь вимагає

додаткових засобів та інших підходів до їх формування. Результати в контрольній групі підвищились не суттєво (значного зростання рівня професійних умінь не спостерігається за жодним показником), хоч і відзначається тенденція до зростання показників. Це свідчить про те, що використовувана традиційна методика мало торкається тих аспектів роботи студентів, які характерні для творчості, використання отриманих знань у нестандартних обставинах практичної діяльності, в яких необхідний самостійний пошук нових знань для вирішення складних ситуацій.

На жаль, обмежені можливості нашого дослідження не дозволили побудувати повністю довершену, чітку та математично обґрунтовану діагностику всіх взаємозв'язаних структурних компонентів (діяльнісних та особистісних) педагогічної майстерності учителів фізичної культури.

Це вимагає подальших наукових розробок та пошуку засобів вимірювання компонентів педагогічної майстерності, зокрема тих, що залежать від особистісних якостей майбутніх фахівців фізичної культури, їхнього типу темпераменту, спрямованості тощо. Однак, на нашу думку, проведене експериментальне дослідження в цілому підтверджує, що використання запропонованої методики підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у ЗВО дозволяє якісно вирішувати завдання навчання на всіх етапах формування педагогічних умінь. Можемо вважати, що експериментальна методика формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури у ЗВО та педагогічні умови її ефективності дають можливість у процесі навчання якісно вирішувати завдання педагогічної підготовки. Таким чином, гіпотеза підтверджена, завдання дослідження виконані, мету досягнуто.

Висновки до третього розділу

Констатувальний експеримент виявив недостатній ступінь сформованості професійно-педагогічних умінь і проявів педагогічної майстерності у випускників ЗВО галузі ФКіС. Результатів анкетування студентів свідчать про те, що майбутні учителі фізичної культури володіють комунікативними, менше – організаційними,

конструктивними та проєктувальними і найменше – гностичними вміннями. Таким чином, було визначено потребу підвищення якості педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Основними методами навчання вчителя фізичної культури є продуктивні: проблемний виклад, евристичні, дослідницькі методи, які дозволяють надати освітній діяльності усвідомленості, істотно підвищити мотивацію навчання; освітній процес при цьому переходить на якісно інший рівень, актуалізується розвиток індивідуальних здібностей кожного студента.

Як свідчать результати формувального експерименту, використання запропонованої методики у процесі вивчення педагогічних дисциплін дозволяє якісно вирішувати завдання підвищення якості навчання у ЗВО галузі ФКіС на всіх етапах формування педагогічної майстерності учителів фізичної культури.

Аналізуючи динаміку розвитку професійно-педагогічних умінь на заняттях з курсу «Теорія і методика фізичного виховання», в експериментальній групі ми відзначили позитивну динаміку за всіма групами вмінь, однак найвищі результати за організаційними, проєктувальними та гностичними вміннями. У контрольній групі значного зростання рівня професійних умінь не спостерігається за жодним з показників.

Проведені експериментальні дослідження виявили ефективність обґрунтованих педагогічних умов і розробленої методики формування педагогічної майстерності в студентів ЗВО галузі ФКіС. Вони сприяють розкриттю педагогічного потенціалу студентів, схильності до освітньої діяльності, ефективному розвитку педагогічних здібностей, орієнтують майбутніх педагогів на подальший саморозвиток педагогічного мислення та педагогічної техніки, спонукають до становлення гуманістичної позиції майбутнього педагога.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Підготовку вчителя нині розглядають як процес становлення його особистості, розвитку загальної та професійно-педагогічної культури і формування основ педагогічної майстерності, що гарантує випускнику якість виконання майбутньої професійної діяльності. Педагогічна майстерність – це вищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється у творчості вчителя, постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання й розвитку учнів. Своєрідність структурних компонентів педагогічної майстерності, зокрема професійних умінь та якостей майбутніх учителів фізичної культури, потребує застосування системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного, антропологічного та культурологічного підходів.

2. Цілеспрямоване формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури є ефективним, якщо зміст їхньої професійної підготовки набуває системного характеру, спрямований на комплексне вирішення актуальних завдань професійного становлення особистості студента, розвиток та інтеграцію його педагогічного потенціалу, спортивно-професійного вдосконалення, професійно-педагогічних знань, умінь, навичок і досвіду практичної діяльності. Спрямована на це оптимізація підготовки майбутніх учителів у ЗВО галузі фізичної культури і спорту потребує наукового обґрунтування змін організаційно - педагогічної структури управління навчальним процесом, його форм і методів, що мають застосовуватися у процесі реформування вищої освіти.

3. Цілісний аналіз теорії і практики педагогічної освіти у ЗВО галузі ФКіС дозволив обґрунтувати умови формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури:

- *Удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів шляхом інтегрування всіх її компонентів забезпечує органічний зв'язок між засвоєнням теоретичних знань і формуванням на їх основі практичних умінь, використання знань під час педагогічної практики, оптимальну пропорцію психолого-*

педагогічної, методичної та спортивної підготовленості випускників, а також комплекс заходів щодо інтеграції знань, умінь і навичок у процесі навчання.

- *Застосування комплексу інноваційних технологій у підготовці студентів напряму «Фізичне виховання»* передбачає використання технологій розвивального, проблемного, інтегративного навчання, інтерактивних, інформаційних, навчально-дослідної роботи, самовиховання тощо, що в сукупності дозволяють досягнути вищого рівня навчання й виховання майбутніх учителів фізичної культури.

- *Організація розвивального освітнього середовища ЗВО галузі ФКіС* спирається на діалектичну єдність взаємопов'язаних матеріальних і соціально-духовних чинників, властивих процесу розвивального особистісно орієнтованого навчання, що потребують інновацій і непрямих методів управління освітнім процесом, забезпечують самоактуалізацію та творчу самореалізацію студентів.

4. Відповідно до складових педагогічної майстерності та обґрунтованих педагогічних умов розроблена методика формування педагогічної майстерності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін, що передбачає:

- розвиток педагогічного потенціалу фахівців з фізичного виховання і спорту як процес безперервного підвищення рівня професійної підготовки протягом усього навчання у ЗВО;

- ефективне формування професійних знань і вмінь шляхом застосування елементів технологій розвивального навчання та включення студентів у практичну діяльність, яка моделює діяльність учителя-практика;

- формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя через опанування умінь ефективно вирішувати педагогічні ситуації;

- розвиток педагогічного мислення за допомогою підвищення вимог до самовиховання і критичного самооцінювання в навчальному процесі;

- формування індивідуального стилю професійної діяльності на основі навчальної діяльності, аналогічної професійній, і відповідно до особистісних потреб студентів.

Результати педагогічного експерименту показали, що запропонована на

основі педагогічних умов методика формування педагогічної майстерності студентів є дидактично доцільною та ефективною.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх завдань покращення якості підготовки майбутніх фахівців фізичної культури.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням діагностичних програм і методик відстеження та коригування процесу формування готовності студентів ЗВО галузі ФКіС, до професійної діяльності. Подальших досліджень потребує також алгоритмізація процесу побудови індивідуальної освітньої траєкторії студентів, майбутніх учителів фізичної культури, проблема виявлення перепон, які заважають розкриттю потенційних можливостей особистості та розвитку її професійно- педагогічних здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажиппо О. Ю. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (теоретичний і методичний аспекти). Харків : Цифрова друкарня № 1, 2012. 423 с.
2. Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання : колективна монографія / упоряд. О. М. Вацеба, Ю. В. Петришин, Є. Н. Приступа, І. Р. Боднар. Львів : Українські технології, 2005. 296 с.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Київ : Либідь, 1998. 560 с.
4. Алексеев О. О. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування здорового способу життя підлітків на традиціях українського козацтва : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2016. 270 с.
5. Андрианов В. С., Марчик В. І. Фізичне виховання: методика викладання: навчальний посібник для студентів педагогічних університетів. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. 46 с.
6. Андрущенко В. Вчитель XXI століття: нова стратегія Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Вища освіта України*. 2016. № 4. С. 5-14.
7. Балахничева Г. В., Заремба Л. В., Цьось А. В. Професійна майстерність учителя фізичного виховання. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 64 с.
8. Балашов Д. І. Інноваційні види рухової активності (воркаут та паркур) : методичні рекомендації / упоряд. Д. І. Балашов. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 52 с.
9. Балашов Д. І. Обґрунтування моделі процесу підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до інноваційної професійної діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. №12 (55).

10. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя на основі інноваційних технологій : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2003. 440 с.

11. Бойко Ю. С. Формування аксіологічних установок до здорового способу життя у студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Умань, 2015. 268 с.

12. Бойчук Ю. Д., Таймасов Ю. С. Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті. *Новий колегіум*. Харків : ХНУРЕ, 2015. С. 38-44

13. Бойчук Ю. Д., Турчинов А. В. Сутність здоров'язбережувальної компетентності в контексті валеологічної парадигми. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Зб. наук. праць*. Харків : УПА, 2015. Вип. 48/49. С. 180-186.

14. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8 (32). С. 1-6.

15. Вейнберг Р. С. Гоулд Д. Психологія спорту / наук. ред. Г. Ложкін. Київ: Олімпійська література, 2014. 335 с.

16. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Суми : «Університетська книга», 2004. 438 с.

17. Войнар Ю., Наварецький Д., Глазирін І. Д. Розвиток та сучасні тенденції системи підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури в умовах Євроінтеграції: монографія. Черкаси: Відлуння-Плюс, 2005. 184 с.

18. Войтовська О. М. Педагогічна діагностика професійної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в процесі вивчення біологічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 20 с.

19. Гайдук О. Особливості професійної підготовки вчителів фізичного виховання в Німеччині (на прикладі фахових ВНЗ землі Баварія). *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. 2013. № 2 (22). С. 10–16.

20. Гвоздецька С.В., Рибалко П.Ф., Чередніченко С.В. Професійно-прикладна фізична підготовка: навчально-методичний посібник для спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура). – Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. – 110 с.

21. Гвоздецька С. В., Рибалко П. Ф., Прокопова Л. І. Підвищення рівня фізичної підготовленості дітей молодшого шкільного віку на основі використання індивідуальних завдань / С.В. Гвоздецька, П.Ф. Рибалко, Л.І. Прокопова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2016, № 1 (55). – С. 266-272.

22. Деркач Т. Г. Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2017. 548 с.

23. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – Київ : Райдуга, 1994. – 53 с.

24. Державна програма «Вчитель» : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р., № 379. *Офіційний вісник України*. № 13. С. 109 – 130.

25. Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2017-п> (дата звернення 12.01.2020).

26. Деркач А. А., Исаев А. А. Педагогическое мастерство. Москва : ФиС, 1981. 375 с.

27. Джуринський П. Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язберезувальної професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04 / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2013. 43 с.

28. Диба Т. Г. Сучасні аспекти формування змісту неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. № 5-6. С. 16–21.

29. Єфіменко П. Б. Педагогічні умови забезпечення різномірівневої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури : дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2002. 250 с.

30. Завидівська Н. Н. Теоретико-методичні засади фундаменталізації фізкультурно-оздоровчої освіти студентів у процесі здоров'язбережувального навчання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання». Київ, 2013. 40 с.

31. Загальні теоретичні положення керівництва процесом фізичного виховання. Професійна діяльність фахівців з фізичної рекреації / ТДМУ. URL: http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/fiz_reabil/classes_stud/uk/med/health/ptn. (дата звернення 12.01.2020).

32. Закон України «Про вищу освіту»: від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>

33. Закон України «Про освіту»: від 04.06.2014 р. № 1144-12. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

34. Закон України «Про систему професійних кваліфікацій»: від 06.09.2012 р. № 5199-VI. URL

http://allsecurity.info/attachments/article/254/UK.zakon_5199-VI_06.09.2012pdf.

(дата звернення 12.01.2020).

35. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». URL : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/> (дата звернення 12.01.2020).

36. Іваній І. В. Здоров'язбережувальна компетентність фахівця з фізичного виховання та спорту. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. 44 с.

37. Карпюк Р. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання : теорія і практика : монографія. Луцьк : Волинська друкарня, 2008. 504 с.

38. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : дис.... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2006. 228 с.

39. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : КІС., 2004. 112 с.

40. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Затверджено наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р. URL : www.mon.gov.ua/images/education/.../knc.doc.

41. Круцевич Т., Зайцева М. Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2005. № 4. С. 41–44.

42. Кутек Т. Особливості освітнього процесу майбутніх фахівців галузі «Фізична культура і спорт». URL : <http://eprints.zu.edu.ua/7618/1/Львів%20нова.pdf>. (дата звернення 12.01.2020).

43. Лянной М. О, Рибалко П. Ф. Методика управління фізкультурно – оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти / М. Лянной, П. Рибалко, В. Ганчева, А. Красілов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. Журнал – Суми: 2019., № 4 (88), - С. 280 - 289.

44. Маслюк Р. В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури в системі «Педагогічний коледж – педагогічний університет» : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2015. 286 с.

45. Міненко А. О. Формування валеологічних знань у майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007.

46. Омеляненко В. Г. Шляхи оптимізації програми професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. *Науковий часопис Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Серія №15. «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт» : [збірник наукових праць] / за ред. Г. М. Арзютова. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 14. С. 79-81.*

47. Онищенко В. Д. Фундаментальні педагогічні теорії : монографія. Львів : Норма, 2014. 356 с.

48. Оптимізація навчально-оздоровчого процесу з фізичного виховання у вищих навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / Я. І. Олексієнко, О. П. Верещагіна, В. А. Шахматов, О. Г. Байда. Черкаси : Черкас. нац. ун-т імені Б. Хмельницького, 2016. 92 с.

49. Педагогічна практика студентів факультету фізичного виховання : навч.-метод. посіб. / Н. Є. Пангелова, І. Г. Петренко, М. Т. Данилко, В. В. Троценко ; Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. Київ : Оріяни, 2003. 128 с.

50. Педагогічні технології у неперервній освіті : монографія / [С. О. Сисоєва, М. А. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька та ін.]; за ред. С. О. Сисоєвої. Київ : Віпол, 2001. 502 с.

51. Приступа Є., Рокіта А. Тенденції підготовки фахівців фізичного виховання і спорту в Європі. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2003. № 15. С. 124 – 130.

52. Приходько В. В., Дзюбенко Н. І. Особистісно орієнтований підхід до реформи дисципліни «Фізичне виховання» у вищій школі. *Адаптивні можливості дітей і молоді* : матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 вересня 2016 р. : Одеса, 2016. С.70-73.

53. Приходько В. В., Тимофєєв О. В., Чернігівська С. А. До методології реформування дисципліни «Фізичне виховання» в українській вищій школі. *Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2018. Вип. 136 (№ 9). С. 226-232.

54. Приходько В. В., Томенко О. А., Михайличенко О. Удосконалення організації та змісту наукових досліджень з фізичної культури і спорту в Україні як важлива передумова їх реформування. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2016. № 3 (57). С.419-429.

55. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Рибалко Петро Федорович ; Держ. ВНЗ "Донбас. держ. пед. ун-т". - Слов'янськ, 2020. - 40 с.

56. Рибалко П. Ф. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти: дис.. ... доктора пед. наук. 13.00.04. ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет. Слов'янськ. 2020. 593 с.

57. Рибалко П. Ф. Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти [Текст] : монографія / Рибалко П. Ф.; [наук. ред. О. В. Семеніхіна]. - Суми : Цьома С. П., 2019. - 380 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 203-246. - 300 прим. - ISBN 978-617-7487-65-3

58. Рибалко П. Ф. Керівні підходи і принципи у підготовці вчителів фізичної культури до оздоровчо-спортивної діяльності. *Гуманізація навчально – виховного процесу. Збірник наукових праць. Державний вищий навчальний заклад “Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)*. 2019. № 4 (96). С. 66 – 77.

59. Рибалко П. Ф. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до подальшої фахової діяльності. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2019. № 9 (93). С. 235 – 245.

60. Рибалко П. Ф. Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти. *Science and education a new dimension : Pedagogy and Psychology*. 2020. С.38-42

61. Рибалко П. Ф., Прокопова Л. І., Гученко А. Б., Гвоздецька С. В. Формування професійної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. Чернігів : ЧНПУ, 2016. Вип. 135. С. 213-216.

62. Рибалко П. Ф., Хоменко С. В., Хоменко О. С. Особливості та перспективи розвитку сфери фізичного виховання : навчально - методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми : ФОП Цьома С.П., 2018. 146 с.

63. Рибалко П., Рашевська Ю., Кас'ян В. Особливості управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в закладах загальної середньої освіти

сільської місцевості. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2019. № 8 (92). С. 123 - 133.

64. Рибалко П.Ф. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти // *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця (НПК-2019)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 грудня 2019 р., м. Суми; у 2-х частинах. – Суми : ФОП Цьома С.П., 2019. – Ч. 2. С.81-82

65. Рибалко П., Лянной М., Ганчева В., Красілов А. Методика управління фізкультурно-оздоровчою діяльністю в сучасних закладах середньої освіти. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4. С. 280 - 289.

66. Рибалко П. Ф. Про принципи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища ЗЗСО // *Україна майбутнього: сучасні тенденції інноваційного розвитку* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 12-14 вересня 2018 р., м. Суми. – Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2018. - С. 124-125.

67. Самохвалова І. Ю., Рибалко П. Ф., Моргунов О. А. Рухова активність та мотивація до занять з фізичного виховання студенток закладів вищої освіти *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Науковий журнал – Суми: Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, № 10 (104), 2020

68. Сидорук А. В., Маковецька Н. В. Аналіз стану підготовки майбутніх фахівців фізичної культури до анімаційної діяльності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III(28), Issue: 55. С. 49 – 52.

69. Сопотницька О. В. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 367 с.

70. Степанченко Н. І. Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : дис.... докт. пед. наук : 13.00.04. Луцьк, 2017. 629 с

71. Сущенко А. В. Інформаційно-комунікаційні технології і засоби навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. *Вісник Запорізького нац. ун-ту. Серія : Фізичне виховання та спорт : [зб. наук. пр.]*. Запоріжжя, 2012. № 1 (7). С. 104–111

72. Сущенко А. В. Перспективи спортивно-фізкультурної підготовки як інструменту самоосвіти фахівців гіподинамічних професій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* / редкол.: Т. І.Сущенко (голов. пед.) та ін. Запоріжжя, 2016. Вип. 51 (104). С. 281 – 286.

73. Хоменко С. В., Рибалко П. Ф., Гудим М. П., Гудим С. В. Особливості методики розвитку фізичних якостей студентів неспортивних спеціальностей на заняттях фізичною культурою / О. Хоменко, П. Рибалко, М. Гудим, С. Гудим // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. Журнал – Суми: 2019., № 6 (90), - С. 343 - 352.

74. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» : затв. Указом Президента України від 1 вересня 1998 року № 963/98. URL : http://uazakon.com/documents/date_21/pg_iwgzsa/index.htm. (дата звернення 20.02.2020).

75. Чайка В. М. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : монографія / за ред. Г. В. Терещука. Тернопіль : ТНПУ, 2006. 275 с.

76. Чепелюк А. В. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2014. 20 с.

77. Ялович В. Т. Формування педагогічних здібностей у майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 1996. 24 с.

78. Ячнюк І. О. Теоретична підготовка майбутніх учителів фізичної культури як один з компонентів професійного становлення. *Молодий вчений*. 2017. № 3.1 (43.1). С. 316 – 319.

79. Methods Of Introducing Information Technologies Into The Educational Process Of Higher Education Institutions Of Ukraine Inna Romanchenko , Alona Prokopenko, Iryna Zaichko, liudmyla Prokopenko, Petro Rybalko, Svitlana Bobrovytska, Ol'ga Kyselyova. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, VOL.21 No.5, May 2021

80. Dynamics of Indicators of Cadets' Physical Development and Functional Status during Pentathlon. Ivan Okhrimenko, Olena Pavlyk, Oleksandr Tomenko, Petro Rybalko, Serhiy Cherednichenko, Svitlana Gvozdetska, Oleksii Holovchenko (2021). International Journal of Human Movement and Sports Sciences, 9(4), 814 - 823. DOI: 10.13189/saj.2021.090428

81. Future Physical Education Teachers' Preparation to Use the Innovative Types of Motor Activity: Ukrainian Experience / Dmytro Balashov, Diana Bermudes, Petro Rybalko, Oksana Shukatka, Yuliia Kozeruk, Alla Kolyshkina. *TEM Journal*, 2019; 8(4), Pp. 1508-1516.

82. Developing the Competency of Future Physical Education Specialists in Professional Interaction in the Field of Social Communications / V. Redchuk, R. Doroshenko, T. Havryliuk, N. Medynskii, S. Soichuk, R. Petrenko, O. Pavelkiv, R., Rybalko P., Maliar, N., Maliar, E., Chornodon, M., Boretskyi // *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala* 2020; 12(4), Pp. 289-309.